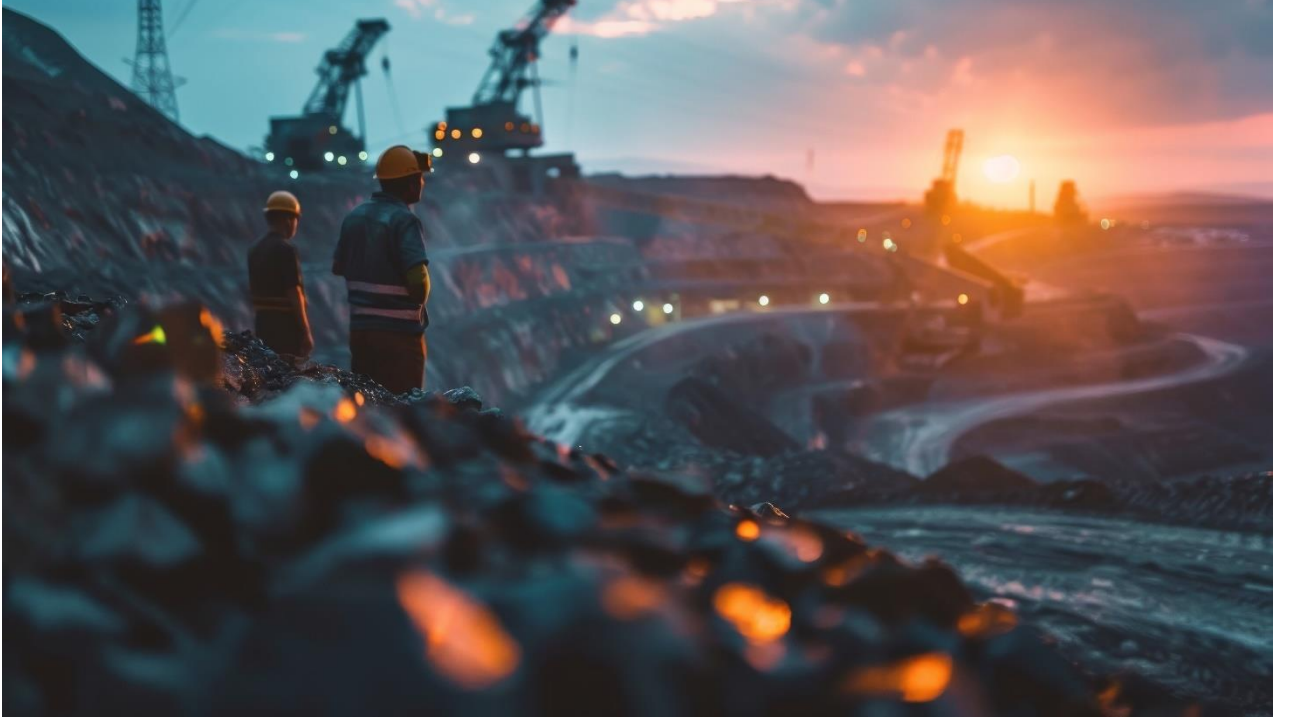

MADENCİLİK SEKTÖRÜ GÖRÜNÜMÜ

KIRGIZİSTAN

HAZIRLAYAN:

T.C. BİŞKEK BÜYÜKELÇİLİĞİ
TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

Moskovskaya 89, Bişkek Kırgızistan
biskek@ticaret.gov.tr

2025

ÖNEMLİ UYARI:

İşbu Not, T.C. Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği tarafından, yalnızca, Kırgızistan'da ilgili sektör görünümüne yönelik olarak Türk firmalarına yardımcı olmak amacıyla hazırlanmış olup muhtemel gerekliliklere ilişkin kaynak veya referans niteliğinde değildir. Müşavirliğimiz, gösterilen tüm özene rağmen, verilen bilgilerde bulunabilecek yanlışlıklar veya herhangi bir sebepten doğacak zararlardan sorumlu olmadığını bildirir. Kırgızistan'da iş yapmak isteyen Türk firmalarının gerçekleştirilmesi planlanan faaliyet ve işlemlerine ilişkin işlem tarihi itibarıyla cari mevzuat ve idari uygulamalar çerçevesindeki güncel bilgi ve gereklilikleri ilgili Kurumlardan teyit etmelerinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

Ayrıca, Notta yer alan firma bilgileri ve diğer tüm bilgiler genel nitelikli açık kaynaklara dayanmakta; yalnızca bilgilendirme amacını taşımakta ve referans niteliğinde bulunmamakta olup Müşavirliğimiz herhangi bir şekilde sorumluluk üstlenmemektedir. Muhtemel faaliyetlere ilişkin işbirliği planları kesinleşme aşamasına geldiğinde öncelikle Müşavirliğimizle iletişime geçilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.

A. MADENCİLİK SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ

Kırgızistan'da ekonominin önemli sektörlerinden biri madenciliktir. Kırgız maden ocaklarına yönelik Sovyetler döneminde jeolojik araştırmalar yapılmıştır, dolayısıyla ilgili devlet kurumlarında maden ocağı ile ilgili altyapı bilgileri bulunmaktadır. Sektörde birçok şirketin faaliyet göstermesi nedeniyle, kalifiye eleman istihdamı ve maden sektörüne yönelik teknik mal ve hizmet sağlayan şirketler de bulunmaktadır. Diğer taraftan, belirli dönemlerde, ülkenin doğal kaynaklarının yabancı yatırımcılar tarafından işletilmesi sosyal ve siyasi açılardan tepkilere yol açabilmektedir. Bu bakımdan, sektöre yatırım yapmak isteyen işadamlarının ortaya çıkabilecek siyasi ve özellikle yerel halkın tepkileri gibi riskleri göz önünde bulundurmalarında fayda görülmektedir.

2024 yılında madenciliğin ülke cari fiyatlarla gayrisafi yurt içi hasılası (GSYİH) içerisindeki payı %2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ülke GSYİH'sinden %16,5 oranında pay alan sanayi sektörü açısından değerlendirildiğinde ise, sanayi üretim hacmi içerisinde madenciliğin payı %11'dir. Bahse konu yılda madencilik sektörü üretimi, 2023 yılına kıyasla %4 oranında artış kaydetmiştir. 2024 yılında, madencilik tesislerinin inşasına yönelik sabit sermaye yatırımları, 2023 yılına göre %15,8 arttı. Söz konusu yılda, toplam doğrudan yabancı yatırım hacmi içerisinde madenciliğin payı %11 oranında gerçekleşmiştir. 1 Ocak 2025 itibarıyla, ülkede faaliyet gösteren ekonomik kuruluşlar içerisinde madencilik alanında faaliyet gösteren işletmelerin sayısının oranı %0,1 düzeyindedir. (Toplam 800 bin kuruluş içerisinde 904 işletme.)

Madencilik sektöründe faaliyet gösteren firmalara ilişkin genel nitelikli bilgiler Müşavirliğimiz irtibat kanalları aracılığıyla talep edilmesi halinde iletebilecektir.

Kırgızistan'da madencilik ekonominin önemli ve tarihsel olarak en çok yatırım çeken sektörlerinden biri durumundadır. K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı açıklamalarına göre, Kırgızistan, yakıt ve enerji hammaddeleri (yaklaşık 1,3 milyar ton) dahil olmak üzere 100'den fazla hammadde türüne sahiptir.

Bazı uzman değerlendirmelerine göre, ülkede çok tezahür bulunmakta; ancak sadece birkaç teknolojik, teknik, çevresel ve yatırım parametrelerini karşılamaktadır. Madencilik endüstrisinin temeli hala altın, petrol, gaz ve kömürdür. Kırgızistan bugün dünyada cıva madenciliği yapan nadir ülkelerdendir/tek ülkedir. Demir ve diğer demir dışı metaller için büyük bir potansiyel bulunmaktadır. Jeolojik açıdan en etkili alanlar ülkenin güney kesimindedir. Güney Fergana altın-antimon kuşağı burada yer almaktadır.

Ülkenin en önemli maden kaynaklarının başında altın gelmektedir ve işletilen en önemli altın kaynağı ÇHC sınırına 60 kilometre mesafede bulunan ve 200 tondan fazla rezerve sahip Kumtor altın madenidir. Dönemin Bakanlar Kurulu Başkanı Sn. Akılbek Caparov tarafından 2024 yılı Kasım ayında Kırgız Parlamentosu Jogorku Keneş toplantısında açıklandığına göre, Kumtor projesinin net kârı, devlet mülkiyetine geçmesinden bu yana geçen üç yıldan kısa sürede 1 milyar 77 milyon doları aştı. Sn. Caparov'a göre, önceki 27 yıl boyunca Kumtor 400 ton altın üretti ve ülke bunun sadece 100 milyon dolarını temettü olarak aldı. Son 2,5 yılda üretim 38 ton altın ve temettü 291 milyon dolardı. Aynı zamanda üç yıl boyunca bütçeye vergi ve diğer gelirler 990 milyon dolar olarak gerçekleşti.

Dönemin Bakanlar Kurulu Başkanı ayrıca genel olarak madencilik sektörüne yönelik yaptığı açıklamada, ülke tarihinde ilk defa jeolojik araştırmalar için 1 milyar som tahsis edildiğini söyledi. Son üç yılda maden işletmelerinden elde edilen gelir 111 milyar soma ulaştı. Sn. Caparov, dünyanın giderek daha fazla "kritik minerallere" odaklandığını ve yerli jeologların Kırgızistan'da 5.000'den fazla maden yatağı keşfettiğini sözlerine ekledi. Başbakan'a göre, ülkenin toprak altı jeolojik ve ekonomik potansiyelinin yüz milyarlarca dolar olduğu tahmin ediliyor ve bu da 2030 yılına kadar sektörde önemli bir büyüme beklentisi sunuyor.

Altın madeninin ülke ekonomisine katkısının somut olarak tezahür ettiği alanlardan birisi altın ihracatıdır. Kırgızistan Ulusal İstatistik Komitesi'nin verilerine göre 2023 yılında ülkenin toplam ihracatı 3,38 milyar ABD doları iken altın ihracatı 1,28 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2024 yılında ise ülke toplam ihracatı 3,83 milyar ABD doları iken altın ihracatı 1,4 milyar ABD doları seviyesindedir. Dolayısıyla ülke ihracatının %40'ına yakını başlı başına altın ihracatından kaynaklanmaktadır. Nitekim, örnek olarak IMF tarafından yapılan analizlerde altın üretim ve ihracatının gelişim seyrinin ülke ekonomisine önemli düzeydeki etkisine vurgu yapılmaktadır.

“K.C. 2023-2035 Yılları Arası Jeoloji ve Madencilik Sektörünün Kalkınma Konsepti”nde

belirtildiğine göre, bugüne kadar maden kaynaklarının jeolojik araştırması için toplam 880 ruhsat verilmiştir. Ülke topraklarında çok sayıda çeşitli maden yatakları bulunmaktadır. Ancak, 2000-2022 döneminde neredeyse hiç yeni maden yatağı keşfedilmemiştir. Devlet maden kaynakları bilançosu, maden kaynakları için tamamen araştırılmış veya aktif olarak araştırılmakta olan yaklaşık 200 yatağı listelemektedir.

Kırgız Cumhuriyeti, ülkenin maden rezervlerini artırma potansiyeline sahiptir. Bunun için jeolojik araştırmalara kamu ve özel sektör tarafından mali kaynak aktarılması gerekmektedir. Diğer taraftan 2018-2022 yıllarında arama ruhsatlarının sayısında düşüş gözlenmektedir. Bu durum, 2019 yılından itibaren toprak altı kullanıcılarının durumunu kötüleştiren bir dizi düzenleyici yasal düzenlemenin (vergileendirme ve vergi dışı ödemelerle ilgili olanlar dahil) kabul edilmesinden kaynaklanan olumsuz eğilimlerden kaynaklanmaktadır. Bu da bir bütün olarak sektörün yatırım cazibesinin azalmasına yol açmıştır.

Konsept'te yapılan değerlendirmeye göre, bugün ülkenin jeoloji endüstrisi, jeolojik arama çalışmalarının yetersiz finansmanı, deneyimli, profesyonel personelin akut eksikliği, saha çalışması becerilerinin kaybı ve uzun yıllar boyunca genç personelin eğitiminin yetersiz düzeyde gerçekleştirilmesi nedeniyle kritik bir durumdadır.

Temel **zorluklar** şu şekilde sıralanmaktadır:

- Kırgızistan'da 80 yıldır çeşitli maden yatakları yoğun bir şekilde kullanılmakta ve bu da doğal olarak tükenmelerine yol açmaktadır. Son yıllarda, jeolojik keşif için finansman eksikliği nedeniyle, rezervlerin büyümesi yavaşladı ve bilanço ile çıkarılan rezervler arasındaki fark azalıyor. Ülkenin maden ve hammadde güvenliğinin sağlanması, yeterli miktarda maden rezervi, ülke ekonomisinin büyümesi, maden ve hammadde tabanının güçlendirilmesi, madenlerin istikrarlı ve uzun vadeli faaliyet göstermesi için ileri jeolojik arama çalışmalarının yoğunlaştırılması gerekmektedir.

Geçtiğimiz yıllarda yapılan metalojenik çalışmalar, ülke topraklarında daha ayrıntılı çalışma gerektiren çok sayıda cevher kuşağı, bölgesi ve cevher nodülü tespit etmiştir. Jeolojik çalışmalar planlanırken ve ihaleler yapılırken, bu veriler alanların seçilmesinde temel teşkil etmelidir.

- Aşağıdaki alanlar ilk etapta prospeksiyon ve değerlendirme, detaylı jeolojik arama çalışmaları için potansiyel hedefler haline gelmelidir:
 - Kırgızistan'ın ÇHC ve Tacikistan sınırındaki güney kesiminde jeolojik yapı ve maden potansiyeli tam olarak anlaşılamamıştır ve daha detaylı bir çalışma gerektirmektedir.
 - Mevcut maden işletmelerinin "ömrünü" uzatmak, rezervlerini artırmak, yeni cevher kütleleri ve yatakları keşfetmek için, cevher düğümleri, bölgeleri içinde bilimsel çalışmalar yürütmek ve müteakip jeolojik arama çalışmaları ile gelecek vaat eden alanları belirlemek gerekir.
 - Gelecekteki altyapı projelerinin (Kambarta HES, ulusal yollar, TPP, vb.) çevresinde veya güzergahı boyunca arama, değerlendirme ve ayrıntılı keşif
- Sovyet döneminde Kırgızistan'da detaylı jeolojik araştırmalar yapılmış ve birçoğu şu anda geliştirilmekte olan çok sayıda yatak tespit edilmiştir. Madencilik sırasında, fiili üretim ile onaylanmış rezervler arasında bir tutarsızlık olduğu ve modern madencilik, işleme ve metal geri kazanım teknolojileri ile bilanço dışı rezervlerin geliştirmeye uygun bilanço rezervlerine dönüştürülebileceği tespit edilmiştir. Bu nedenle, en umut verici yatakların bazılarında sondaj, test ve rezervlerin yeniden hesaplanması gerekmektedir.
- Kırgızistan, endüstri ve pazar tarafından talep edilen ve yatırımcıların ilgisini çekecek çeşitli minerallerin geniş bir mevduat ve tezahür fonuna sahiptir. Madenler için dünya fiyatlarını dikkate alarak mali ve ekonomik karlılıklarını belirlemek için daha önce onaylanmış maden yatakları rezervlerinin denetlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, yatakların birleşik bir öncelik formatına göre derecelendirilmesi, İngilizce ve Rusça bir yatak kataloğu derlenmesi ve dünyada açık artırmaya çıkarılacak mevcut yataklar hakkında geniş çaplı bilgilendirme yapılması da önemlidir.

- Modern teknolojilerin ve tekniklerin hızlı gelişimi, lityum, nadir toprak elementleri (lantonoid grubu), kobalt, nikel, tantal-niyobatlar gibi "yeşil ekonomi" alanında talep gören yeni metallerin kullanımını gerektirmektedir. Bu bağlamda, maden arama ve jeolojik keşif çalışmalarının yeni oluşumların belirlenmesine, halihazırda bilinen oluşumların ve gelecek vaat eden alanların incelenmesine odaklanması gerekmektedir.
- Özel şirketler maden aramayla ilgilenmediğinden, gelecek vaat eden nesneleri ve alanları keşfetmek için devlet bu tür çalışmaların yürütülmesinde sorumluluk almalıdır. Bu da devlet bütçesinden istikrarlı, yeterli ve yıllık finansman gerektirmektedir. Gelecek vaat eden alanlarda derin jeofizik araştırmalar yapmak, sondaj kuyuları açmak vb.
- Gelişmekte olan ülkelerde ulusötesi şirketler, mali ve teknik kaynaklarını kullanarak büyük yatakları çıkarmak veya bulmak için izinler almaktadır. Bazen, yerel uzmanların arama ve üretim alanındaki uluslararası yasal normlar konusundaki farkındalık eksikliğinden faydalanan bu tür şirketler, karlarını maksimize etmek için yatakların "yağmacı" bir şekilde geliştirilmesini gerçekleştirmektedir. Bu tür olumsuz durumlardan kaçınmak için, arama ve değerlendirme çalışmaları sırasında gelecek vaat eden büyük nesneler keşfedildiğinde, devlet, yatağın münhasır haklarını elde etmek için ayrıntılı jeolojik arama ve üretim çalışmalarını finanse etmelidir.
- Sanayi ve tarımın hızlı gelişimi, çevre üzerindeki antropojenik ve insan kaynaklı etkilerin artmasına neden olmaktadır ve bu eğilim gelecekte daha da artacaktır. Coğrafi ve iklimsel özellikleriyle Kırgızistan'ın doğası bu tür dış etkilere karşı çok hassastır. Ülkenin çevresinin uzun vadeli izlenmesi için, özellikle nüfusun yoğunlaştığı yerlerde, sanayi tesislerinde, atık çöplüklerinde, çevrenin (toprak, hava, su, fauna, flora) düzenli (5-10 yıl) planlı jeo-ekolojik çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Elde edilen veriler karşılaştırıldığında, "özellikle tehlikeli, tehlikeli" yerler tespit edilecek, insan faaliyetlerinin doğa üzerindeki etki dinamikleri belirlenecek ve bu da uygun önlemlerin zamanında alınmasına olanak sağlayacaktır.
- Son zamanlarda, rezervler hakkında şüpheli bilgiler veren kalitesiz jeolojik raporlarda bir artış olmuştur. Tüm bunlar sonuçta madencilik şirketlerine büyük mali zararlar vermekte ve ülkenin imajına zarar vermektedir. Böylesi olumsuz bir olgunun önüne geçmek için bağımsız, profesyonel ve sorumlu mühendislerin rehberliğinde jeolojik arama yapılması için yasal zemin oluşturulması gerekmektedir.

- 1938'den bu yana biriken devasa jeolojik bilgi malzemesi çok parçalıdır ve çeşitli kuruluşların jeoloji fonlarında kağıt üzerine yazılmış raporlar şeklinde saklanmaktadır. Birincil belgelerin korunması için tüm jeolojik bilgilerin sayısallaştırılması, elektronik ortama aktarılması ve yatırımcılar ile toplum tarafından kolayca erişilebilir hale getirilmesi gerekmektedir.
- Kırgızistan'da geçen yüzyılın 1940'lı yıllarından günümüze kadar kanıtlanmış maden rezervleri çıkarılmıştır. Devlet, keşfedilen, çıkarılan, satılan ve kalan maden rezervlerinin kayıtlarını tutmaktadır. Ne yazık ki, rakamlarda toplumda yanlış anlaşılmalara ve çatışma durumlarına yol açan tutarsızlıklar vardır. Bu tür eksikliklerin giderilmesi için, rezervlerin hareketine ilişkin interaktif bir muhasebe sistemi oluşturulması, geniş bir kitlenin erişimine açık altı aylık ve yıllık "rezervlerin hareketi" bültenlerinin yayınlanması gerekmektedir.
- Kırgızistan, maden rezervlerinin hesaplanmasına ilişkin rapor yazma prosedürünü belirleyen Sovyet maden rezervleri sınıflandırmasını hala kullanmaktadır. Ülkede jeolojik araştırma, madencilik ve dünya borsalarında hisse ihracı yapan yabancı şirketler faaliyet göstermektedir. Yabancı şirketler, tüm dünya borsaları tarafından tanınan uluslararası JORC, NI 43-101 (Kanada) standartlarına göre rezerv tahmini yapmaktadır. Yerel sınıflandırmanın uluslararası standartlarla uyumsuzluğu, özel şirketler ve kamu kuruluşları arasında yanlış anlamalara yol açmaktadır. Bu bağlamda, rezervlerin ulusal sınıflandırmasının ve rapor hazırlama prosedürünün uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi önemlidir.
- Raporların yanı sıra herhangi bir jeolojik çalışmanın sonucu, elde etmek için para harcanan ve çalışma yapılan "kaya" malzemesidir (sondaj karotu, kopya numuneler, slaytlar vb.). Ne yazık ki bu ebedi, pahalı, birincil malzemenin korunmasına yeterince özen gösterilmemektedir. Çoğu durumda, bu malzeme basitçe kaybolmaktadır. "Taş" malzemeyi korumak için depolar oluşturmak, bu malzemelerin muhasebesi, depolanması ve kullanımına ilişkin kuralları iyileştirmek gerekir.

B.MADEN TÜRLERİ, KAYNAKLARI VE REZERVLERİ

Ülkede, altın, gümüş, kömür, kalay, bakır, tungsten, çinko, alüminyum, demir, kurşun, antimon, cıva, uranyum, toryum, titanomanyetit, berilyum, manganez, molibden, krom, kobalt, nikel, vanadyum, tantal-niyobyum, kobalt, zirkonyum, lityum gibi çok çeşitli maden kaynaklarının bulunduğu bilinmektedir.

Ayrıca, Kırgızistan'ın toprak altı, doğal veya işlenmiş durumda farklı sanayi dallarında kullanılan çeşitli maden dışı mineral türlerine sahiptir.

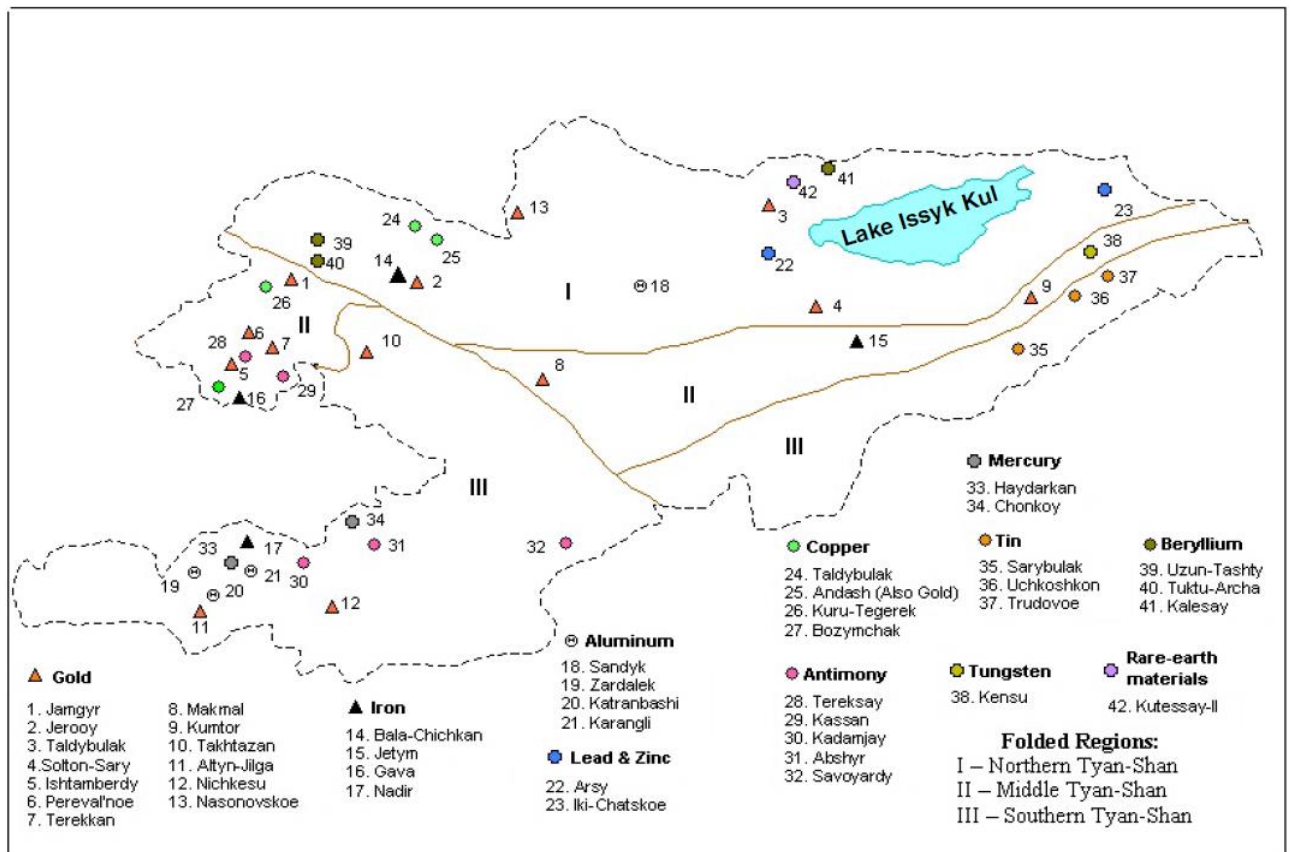
Kırgızistan'da yer alan maden ve mineralleri jeolojyasyon bakımından gösteren İngilizce ve Rusça dillerindeki interaktif haritaya http://open.geology.kg/minresources/f1_en.aspx web adresinden erişim sağlanabilmektedir. Benzer şekilde, bazı minerallere ilişkin bilgileri içeren diğer bir interaktif haritaya <https://mnr.gov.kg/en> web adresinden ulaşılabilir.

Belirli maden türlerinin coğrafi dağılım itibariyle bazı açık kaynaklarda yer alan bilgileri aşağıda belirtilmektedir:

Kuzey Tien Shan'da çok sayıda altın (Djerui, Taldybulak Levoberezhny, Dolpran, Komator, vb.), gümüş (Kumyshtag), arsenik (Uch-Imchek), berilyum (Kalesai, Chetendy, Tyuktu-Archa), nadir toprak (Kutessai, Chetendy, Tyuktu-Archa) yatakları keşfedilmiştir.), gümüş (Kumyshtag), arsenik (Uch-Imchek), berilyum (Kalesai, Chetendy, Tyuktu-Archa), nadir topraklar (Kutessai-P), alüminyum (Sandyk), demir ve vanadyum (Bala-Chichkan), bakır (Taldybulak, Andash, Aktash), kurşun ve çinko (Boordu, Kurgan, Tashkoro, Ikichat), bizmut (Mironovskoye) birçok kömür yatağı (Kara-Kiche, Minkush, Djergalan), inşaat ve kaplama malzemeleri; balneolojik amaçlar için kullanılan büyük yeraltı termal maden suyu rezervleri vardır.

Orta Tien Şan'ın metalojeni çeşitlilik göstermektedir. Burada altın (Kumtor, Makmal), molibden (Chaartash), tungsten (Kensu, Kumbel), demir (Gava, Jetymyskoe), uranyum, molibden ve vanadyum (Sarydzhazskoe), bakır (Kuru-Tegerek, Bozymchak), polimetaller (Sumsar), antimon (Terek, Kassan) yatakları tespit edilmiştir. Ayrıca, grafit, wollastonit yatakları bilinmektedir.

Güney Tien Shan'ın maden kaynakları antimon cevherleri (Kadamjai, Abshir), cıva (Khaidarkan, Chonkoy), altın (Takhtazan, Altyn-Dzhilga, Nichkesu, Togolok), tungsten (Trudovoye, Meliksu) ile temsil edilmektedir, Kalay (Trudovoye, Uchkoshkon), alüminyum (Zardalek, Katranbashinskoye, Karanglinskoye), kurşun ve çinko (Turabulak), kobalt (Chalkuiryuk), stronsiyum (Dzhidabulak), tantal ve niyobyum (Delbek, Tutek), demir (Nadir). Çok sayıda kömür ve metalik olmayan hammadde yatakları vardır. Petrol ve gaz üretilmektedir. Kurşun ve çinko (Orta Devoniyen), boksit (Orta Karbonifer) ve stronsiyum (Orta Kretase) tortul yatakları haricinde, geri kalan özellikler Permiyen yaşlı çarpışmalı granitoidlerle yakından ilişkilidir.

Kaynak: Devlet Sanayi, Enerji ve Toprak Altı Kullanımı Komitesi

Ülkedeki belirli maden türlerine ilişkin açık kaynaklarda yer alan bilgiler aşağıda açıklanmaktadır:

K.C. 2023-2035 Yılları Arası Jeoloji ve Madencilik Sektörünün Kalkınma Konsepti'nde yer alan bilgilere göre, halihazırda araştırılmış aşağıdaki maden rezervleri bulunmaktadır:

Maden Türü	Ölçü Birimi	Maden Ocağı Sayısı	01/01/2022 tarihi itibariyle rezervi
Yakıt-Enerji Kaynakları			
Petrol	bin ton	17	25.452
Gaz	milyon m3	18	27.772
Kömür	milyon ton	51	1.686
Siyah Metaller			
Demir maden	bin ton	2	472,2
Marganez	ton	2	48.144,6
Renkli ve nadir metaller			
Civa	ton	5	42.783,4
Antimon	ton	10	273.484,2
Kalay	ton	2	209.764,3
Tungsten (WO3)	ton	2	123.160,2
Bakır	bin ton	15	796
Kurşun	bin ton	4	47,7
Çinko	bin ton	3	32,1
Nadir toprak elementleri	bin ton	1	63,3
Berilyum	ton	3	25.247,2
Molibden	ton	2	3.733,3
Arsenik	ton	2	94.718
Bizmut	ton	3	6.227,7
Alüminyum	bin ton	2	199.470,8
Zirkonyum	bin ton	1	34,1
Kobalt	ton	1	273
Titano-manyetik	bin ton	1	1.498,7
Toryum	ton	1	8.496,3
Uranyum	ton	2	4.925,9
Fosfor	ton	1	12.498,3
Kalsiyum floriti	bin ton	5	4.105
Değerli metaller			
Plaser altın içeren yataklar	kg	99	7.363,7
Damar tipli altın yatakları	kg	59	848.636,2
Gümüş	ton	28	973,8
Metalik olmayan hammaddeler			
Barit	bin ton	3	86
Bentonit kil	bin ton	1	1.396
Volastonit	bin ton	2	2.899

Alçı	bin ton	18	52.613
Çömlek kil	bin ton	1	10
Gümin	bin ton	1	15
Kaolin	bin ton	4	749
Geniřletilmiş kil, algoporit	bin m3	5	110.270
Silika hammaddesi	bin ton	12	36.870
Mineral yünü	bin m3	2	10.806
Dökümhane hammaddeleri	bin ton	3	229
Taş tuz	bin ton	6	242.176
Yalıtım hammaddeleri	bin m3	47	70.684
Kum-çakıl hammdedeleri	bin m3	246	610.890
Pirit	cevher-bin ton,	1	8592
	kükürt şeklinde - bin ton		2547
Muskovit mika	ton (mika ham)	1	2.131
İnşaat kireçtaşı	bin ton	18	62.077
İnşaat taşı	bin m3	40	106.274

Söz konusu Kalkınma Konsepti'nde belirtilen bilgilere ilave olarak **diğer bazı kaynaklarda yer alan bilgiler** aşağıda açıklanmaktadır:

- **Altın:** Ülkedeki en önemli maden türlerinin başında altın madeni gelmektedir. Kırgızistan Jeoloji ve Maden Kaynakları Ajansı verilerine göre ülke topraklarında 2 bin 500'e yakın altın damarı keşfedilmiştir. Bazı kaynaklarda toplam rezervin yaklaşık 847 ton; diğer bazı kaynaklarda ise 616 ton ve 560 ton olduğu bildirilmektedir. Altın rezervleri açısından yüksek rezerve sahip bazı yataklar şu şekildedir: 200 ton'dan fazla (Kumtor); 70-200 ton arası (Jerui, Taldybulak Levoberezhnyi); ortalama-30-70 ton (Makmal, Bozımçak, Unkurtash, İştamberdy, Altyn Djilga, Tohtazan); 5-30 ton arası (Solton-Sary, Jamgyr, Terek, Perevalnoe, Terekkan). Ayrıca, tahmin edilen kaynakları 5 ton'dan az olan çok sayıda kaynak rezerv alanı keşfedilmiştir.

Ülkenin en önemli altın madenlerinden biri, Başkent Bişkek'in 350 kilometre güney doğusunda ve ÇHC sınırına 60 kilometre mesafede bulunan Kumtor altın madenidir. Söz konusu madendeki altın rezervi 200 tondan fazladır. Kumtor şirketinin kuruluşundan bu yana devlet ortaklık payı, siyasi olarak hassas bir konu haline gelmiş; aynı zamanda, çevre-orman koruma ve teknik güvenlik konularında yerel topluluklar ile sıklıkla anlaşmazlıkların ortaya çıktığı gözlenmiştir. 2022 yılında ülke ekonomik gündemine konu en önemli olaylardan biri, Kanadalı Centerra Gold Şirketi tarafından işletilen ve yaklaşık 4 bin işçinin çalışması, ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasının kaydadeğer bir kısmını sağlaması dolayısıyla Kırgız ekonomisine büyük katkısı olduğu değerlendirilen Kumtor altın madeninin Kırgız devletine devredilmesidir. Ülkenin bir diğer önemli altın madeni ocağı Celal Abad bölgesinde yer alan Charaat altın madenidir. 2013 yılı verilerine göre mezkûr maden ocağındaki altın rezervi 76,7 ton olarak belirtilmiş olup, İngiltere şirketi Charaat Gold tarafından işletilmektedir.

1997 yılında Tien Shan dağlarında Kumtor altın madeninin faaliyete geçmesiyle altın üretimi toplam sanayi üretiminin %40'ına ulaşmıştır. Bu bağlamda, sektörde küçük ve orta çaplı maden şirketlerinin geliştirilmesi ve yeni yatırımların yapılması ihtiyaçları bulunduğu değerlendirilmektedir. Ancak maden rezervlerin çoğunluğunun küçük olması ve maliyetlerin yüksekliği gibi sebeplerle yatırımcılar açısından cazibesi azalabilmektedir. Halihazırda, 14 madencilik işletmesi 9 ana altın yatağını geliştirmektedir: Kumtor, Makmal, SoltonSarı, Jerüi, Terekkan, Ishtamberdi, Jamgır, Karakazyk ve Taldy-Bulak Levoberezhniy. Plaserlerden altın madenciliği ise Celal-Abad bölgesinde Sulu-Tegerek, Karatube Buzuk, Baymak, İştamberdi, Çanaç, Narın bölgesinde Kumbelsu ve Kyndy, Çuy bölgesinde Tokoyluu ve Karabulak yataklarda yapılmaktadır.

Doğal Kaynaklar Bakanlığı'nın basın açıklamalarına göre, Kırgızistan'da 2024 yılında 26 ton altın; 400 kg'lık da plaser altın çıkarıldığı bildirilmiştir.

Altın rezervlerine ilişkin detaylı bilgiler

<https://geoportal-kg.org/ru/%d1%80%d1%83%d0%b4%d0%bd%d1%8b%d0%b5-%d0%bf%d0%be%d0%bb%d0%b5%d0%b7%d0%bd%d1%8b%d0%b5-%d0%b8%d1%81%d0%ba%d0%be%d0%bf%d0%b0%d0%b5%d0%bc%d1%8b%d0%b5/>
web adresinde yer almaktadır.

"K.C. 2023-2035 Yılları Arası Jeoloji ve Madencilik Sektörünün Kalkınma Konsepti"nde ülkenin altın madenciliğine ilişkin olarak belirtilen bazı hususlar aşağıda yer almaktadır:

Şu anda 14 madencilik şirketi 9 yerli altın yatağını geliştirmektedir - Kumtor, Makmal, Solton-Sary, Jerui, Terekkan, Ishtamberdy, Jamgyr, Karakazyk ve Taldy-Bulak Levoberezhny.

Plaserlerden altın çıkarma işlemi şu yataklarda gerçekleştirilmektedir: Celal-Abad bölgesinde Sulu-Tegerek, Karatube Buzuk, Baymak, İştamberdi, Çanaç, Narın bölgesinde Kumbelsu ve Kindı, Çüy bölgesinde Tokoiluu ve Karabulak.

Kırgızistan, 2019-2021 dönemi için 59 tonu dore altın ve 16,5 tonu konsantre olmak üzere 75,5 ton altın üretti. Bu, yılda ortalama 25 tondur. Altın içeren bakır konsantresi 8 şirket tarafından üretilmekte olup, sadece 2 şirket (Altynten ve Kaz Minerals Bozymchak Limited Şirketleri) toplam hacmin %87,3'ünü üretmektedir.

Aşağıdaki sahalar fizibilite çalışması ve tasarım aşamasındadır: Duvatash, Nasonovskoye, Altyn-Dzhilga, Chaarat, Unkurtash.

Kumtor Gold Company CJSC ürünlerinin ülkenin GSYİH'sindeki payı önemli olmaya devam etmektedir. Altın madenciliği ve genel olarak Kırgızistan'ın tüm ekonomisi büyük ölçüde Kumtor yatağına bağlıdır.

Söz konusu bilgilerin Konsept'in hazırlanma dönemi itibarıyla bilgileri içerebileceği göz önünde bulundurularak, her halükarda, güncel bilgilerin ilgili Kurumlardan teyit edilmesinde fayda mülahaza edilmektedir.

▪ **Kömür:** Toplam rezerv yaklaşık 1 milyar 682 milyon tondur. Ülke topraklarında yaklaşık 70 yatak ve kömür oluşumu bulunmuştur. Bunlar dört havza halinde gruplandırılmıştır: Güney Fergana (Sülüktü, Kızıl Kıya, Beshburkhan, Abshyr, Almalyk), Uzgen (Kök Cangak, Kumbel, Zindan); Kuzey Fergana (Taş Kömür, Kara-Tut, Tegenek); Kavak (Kok-Moinok, Min Kuş, Kara Keçe) ve üç kömür taşıyan bölge: Alai, Alabuka-Chatyrkul ve Güney Issık Göl.

Diğer bazı kaynaklara göre ise tahmini rezerv 6,4 milyar ton olup bunun 5,2 milyar tonu linyit kömürü - Sülüktü, Kızılkıya, Şurab, Almalık ve Kavak kömür yataklarından; 1,08 milyar ton taş kömürü - Özgön havzasında; 119,6 milyon ton kok kömürü - Kök Cangak, Taş-Kömür ve Tegenek yataklarında yer almaktadır. Sanayi kömürü rezervlerinin gelişme düzeyi %0,14'tür.

Kömür türüne göre, ülkenin keşfedilen rezervlerinin yapısı, %55'ten fazla olan kahverengi kömür (liniyit), yaklaşık %40'ını taş kömürü ve yaklaşık %5'ini kok kömürü oluşturmaktadır. Bunlar esas olarak derinliklerde yoğunlaşmakta olup, geliştirme için ek jeolojik çalışma ve önemli sermaye maliyetleri gerektirmektedir.

Kömür yatakları, kil, argillit, silttaş, kumtaş ve kömür yataklı bibley-kaya ile temsil edilen Trias-Jurasik çökeltilerden oluşur. Ticari kömür yatakları bölümün alt kısmında Erken Jurasik kayalarıyla sınırlıdır. Toplam rezervin, %76'sı A+B+C1 ve %24'ü C2 kategorileri altındadır. Kömür rezervlerin çoğu yeraltı madenciliği içindir. Gelişim için en perspektifli alanlar, 435 ve 116 milyon tonluk keşfedilmiş rezervleri ile Kara-Keçe ve Minkuş yataklarıdır. Kara-Keçe yatağında kömür üretiminin artmasıyla birlikte, üretimin %70'inden fazlasının evsel tüketime uygun olmayan ince taneli kömür olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, söz konusu yatak temelinde briket üretimi, kömürün kimyasal bileşiminin özellikleri dikkate alınarak sıvı yakıt, metan, yarı kok, organik asitler, yakıt ve yağlayıcıların üretimi olanakları bulunmaktadır.

İşletilen kömür ocaklarından en büyükleri: Kara Keçe, Min Kuş, Beşterek, Taş Kömür, Kızıl Kıya, Cırgalan, Sülüktü, Kök Cangak, Kanjı Say kömür madenleridir.

Bişkek ve Oş şehirlerindeki merkezi ısıtma santrallerinin ana yakıt kaynağı kömürdür ve ısınma için kömür kullanımı şehirlerde ve özellikle de müstakil evlerde hala yaygındır.

Ülkenin kömür sanayii, yakıt ve enerji sektörünün önde gelen sektörlerinden biridir. Kömür madenciliği 100 yıldan uzun süredir yapılmış ve bu sektör en fazla emek gerektiren, tehlikeli ve düşük verimliliğe sahip süreçlerden biri olmuştur. Kırgız Devletinin bazı açıklamalarına göre, ülkenin kömür yataklarının geliştirerek ithal ikamesi ve ihracatının artırılması çalışmaları planlanmaktadır. Özellikle Kırgız kömürünün ithalatına Çin şirketlerinin ilgi gösterdikleri bazı basın açıklamalarında yer almaktadır. 2023 yılın Kırgızistan'da kömür kaynağı 6,4 milyon ton olarak gerçekleşmiş; bunun 4,1 milyon tonu iç üretimden, 1,1 milyon tonu ithalattan elde edilmiştir. Bu bağlamda, ülkenin iç ihtiyaçlarının genel olarak yerli üretimde karşılandığı gözlenmektedir.

Kömür madenciliği özel kömür şirketleri ve Kırgız Kömür Devlet İşletmesi (435 milyon tonun üzerinde rezerve sahip Kara-Keçe yatağı) tarafından gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda Kara-Keçe'deki üretim, Bişkek Isıtma Santrali ve Kırgıztepeploenergo İşletmesi'ne kömür tedarik etmek amacıyla artırılmıştır. Kırgız Kömür Devlet İşletmesi'nin orta vadede kömür üretimini 5 milyon tona çıkarma hedefi bulunmaktadır. Kömür madenlerindeki kapasitelerin geliştirilmesi, Bişkek Isıtma Santrali, Oş ve Celal-Abad bölgelerindeki çimento fabrikalarına kömür tedarikinin artırılması ve Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya ve Tacikistan'a kömür ihracatının yapılmasına olanak sağlamıştır.

2023 yılında ülke içinde 2,8 bin ton kömür kullanılmıştır. Kömürün en büyük tüketicileri şunlardır: özel sektör çalışanlarının oluşturduğu nüfus (toplam kömür tüketiminin %45-48'i); yakıt elektrik istasyonları (%40-43); diğer ısı üreten işletmeler (kazan tesisleri %15-19).

Kırgızistan farklı ülkelere kömür ihracatı gerçekleştirmektedir. İhracatın yanı sıra, kömür tüketimindeki uzun vadeli azalma eğilimine rağmen, değerlendirmelere göre önümüzdeki yıllarda özellikle ülkenin bazı bölgelerinde, kömürün Kırgızistan'da ısıtma sezonu boyunca ana ısı kaynağı olmaya devam edeceğini göstermektedir. Bunun nedeni hem ülkedeki mevcut ısıtma altyapısının yetersizliği hem de alternatif enerji kaynaklarının yavaş ve pahalı bir şekilde devreye girmesidir.

"K.C. 2023-2035 Yılları Arası Jeoloji ve Madencilik Sektörünün Kalkınma Konsepti"nde ülkenin kömür madenciliğine ilişkin olarak belirtilen bazı hususlar aşağıda yer almaktadır:

Altın madenciliğinden sonra ikinci ekonomik öneme sahip sektör kömür madenciliğidir. Kömür 100 yılı aşkın bir süredir aralıklı olarak çıkarılmaktadır. Sektör 1980 yılına kadar üretim hacmini sürekli arttırmış, verimliliğin zirveye ulaştığı 1976-1980 döneminde yılda ortalama 4,2 milyon tondan fazla kömür çıkarılmıştır. 2010 yılından itibaren büyüme yavaşlamış ve 2020 yılında 2,4 milyon ton üretilmiştir. Kırgızistan 1990'dan 2021'e kadar toplam 37,1 milyon ton kömür üretti ve bunun belirli bir kısmı Özbekistan, Tacikistan ve Çin'e satıldı. Kırgızistan, 2022 yılında (Ocak-Eylül) Özbekistan, Çin ve Avrupa'ya 178.264 ton kömür ihraç etti.

Kömür endüstrisinin örgütsel yapısının temelini şu anda 100'den fazla küçük ve büyük kömür şirketi oluşturmaktadır. Kömür madenciliği en yoğun emek gerektiren, tehlikeli ve verimliliği düşük süreçlerden biridir.

Kok kömürüne ilişkin olarak, Özgen havzası koklaşabilir kömür rezervleri açısından Kırgızistan'ın en büyük havzasıdır ve 17 yatak içermektedir. Sadece Oş vilayetinin Uzgen ilçesindeki Tuyuk-Kargash ve Celal-Abad vilayetinin Toguz-Toruu ilçesindeki Kok-Kiya sahalarında koklaşabilir kömür kaynaklarının 275 milyon ton olduğu tahmin ediliyor.

Şu anda ülkede kömür işleme tesisi bulunmamaktadır. Geleneksel enerji teknolojileri ekonomik ve çevresel verimlilik sınırına çoktan ulaşmıştır.

Kömür üretimindeki düşüşün ana nedenleri:

- 1) piyasa koşullarında kârlı olmayan, karmaşık madencilik ve teknolojik koşullara sahip çok sayıda maden ve açık ocak madeninin sektördeki varlığı;
- 2) SSCB'nin dağılmasından sonraki dönemde yakıt ve enerji kompleksini destekleyecek birleşik bir devlet politikasının ve istikrarlı bir doğrudan mali desteğin olmaması;
- 3) 1990'larda enerji sektörünün ithal kömür kullanımına yönelmesi;
- 4) Yeşil yatırımlar ve teknolojik ilerleme kömür tüketimini azaltmaya ve daha temiz enerji kaynaklarına geçişi hızlandırmaya yardımcı olabileceğinden, ülke genelinde elektrik tüketimine geçiş kömür şirketleri için iç pazarın kaybına yol açabilir;
- 5) Tüketicilerin iflas etmesi nedeniyle sektörün mali durumunun bozulması, geri ödeme mali mekanizmasının dengesizliği;
- 6) Madencilik taşımacılığı ve madencilik ekipmanlarının hizmet ömrünün tükenmesi (sabit varlıkların amortismanı %80'i aşmıştır), hizmet ömrü yaklaşık 30-40 yıldır.

Söz konusu bilgilerin Konsept'in hazırlanma dönemi itibariyle bilgileri içerebileceği göz önünde bulundurularak, her halükarda, güncel bilgilerin ilgili Kurumlardan teyit edilmesinde fayda mülahaza edilmektedir.

▪ **Gümüş:** tek gümüş yatağı olan Kumyshtag'ın ön tahmini rezervleri ve tahmini kaynakları 2 bin tondur. Keşfedilmiş gümüş rezervleri, 300 tondan fazla altın cevheri yatakları içinde yer almaktadır

▪ **Demir:** Bazı kaynaklara göre, toplam rezerv yaklaşık 5,5 milyar tondur. Diğer bazı kaynaklara göre ise sadece Bala-Chychkan yatağında 8 milyar ton demir cevheri bulunmaktadır. İki demir yatağı üzerinde çalışılmıştır ve işletmeye alınabilir: Gava ve Nadir. Gava skarn-manyetit yatağı %38,8 demir içeriğine sahip 2,6 milyon ton cevher içermektedir. Nadir yatağının silisli-manyetit-hematit mineralizasyonu gabro-hiperbasit intrüzyonunun kontaklarıyla sınırlıdır. Cevher rezervleri 18 milyon ton olup ortalama demir içeriği %41,0'dir.

Gelecekte iki büyük yatağın geliştirilmesi mümkündür: Jetym ve Bala-Chychkan. Jetym yatağının ortalama %31 demir içeriğine sahip 3,8 milyar ton cevher içerdiği tahmin edilmektedir. Az gelişmiş altyapı, karmaşık cevher teknolojisi ve düşük metal içeriği gelişimi engellemektedir. Bala-Chychkan yatağı %14,7 oranında 8 milyar ton demir cevheri kaynağına sahiptir. Cevher titanyum ve vanadyum içermektedir.

▪ **Alüminyum:** Bazı kaynaklarda toplam rezervin 200 milyon ton olduğu belirtilmektedir. Kırgızistan'da iki tür alüminyum yatağı tespit edilmiştir: tortul boksitler ve nefelin siyenitlerin gövdeleri. Fergana Vadisi'nin dağlık çerçevesindeki Orta Karbonifer kireçtaşlarında çok sayıda boksit oluşumları bulunmuştur. Bunların en önemlileri Katranbaşı boksit yatağı (%46,8 Al₂O₃ içeriği ile 1,3 milyon ton) ve allit Karanglinskoye yatağıdır (%38,28 Al₂O₃ içeriği ile 18,7 milyon ton).

Dzhumgal sırtındaki Sandyk yatağının (%20 Al₂O₃ içeriği ile 203,4 milyon ton) ve Alai sırtındaki Zardalek yatağının (%22,3 Al₂O₃ içeriği ile 200,5 milyon ton) nefelin siyenitleri endüstriyel değere sahip olabilir. Siyenit cevherlerini işlemek için bir teknoloji geliştirilmiştir. Sandyk yatağında alüminyuma ek olarak rubidyum (%0,089 içeriğiyle 657,4 bin ton) bulunmuştur.

▪ **Bakır:** Toplam rezerv yaklaşık 2 milyon tondur. Dört tip bakır obje tespit edilmiştir: skarn-altın-bakır, kuprifer kumtaşları, altın-bakır-porfir ve kalkopirit-kuvars damarları. İlk üç tip endüstriyel öneme sahip olabilir. Skarn yatakları arasında en büyüğü Kuru-Tegerek yatağıdır (1,02 milyon ton bakır içeriği %0,6). Doğu Alai'de (Oital) ve Tuyuk-Alaarcha interfluvasında Kırgız Sıradağlarının güney yamacında kuprifer kumtaşlarının tezahürleri bilinmektedir. Talas Nehri'nin üst kesimlerinde altın-bakır-porfir yatakları tespit edilmiştir: Taldybulak (750 bin ton bakır ve %0,2), Andash (96,1 bin ton ve %0,47). Bulakashinsky cevher sahasının altın-bakır bölümleri de (Severny - 1,8 milyon ton - %0,26 ve Saryaygyr - 372,8 bin ton - %0,18) bu tür yataklardandır.

▪ **Kurşun ve çinko:** 1970'lere kadar, ülkede Boordu, Aktyuz, Sumsar, Kanskoye, Kurgan ve diğer yataklarda kurşun ve çinko çıkarmak için birkaç maden işletmesi faaliyet göstermiştir. Çeşitli oluşumlara sahip bilinen diğer kurşun-çinko mineralizasyon nesneleri (Ikichatskoye, Kon-i-Gut ve diğerleri) ek jeolojik çalışma gerektirmektedir.

▪ **Kalay:** 210 bin ton ve **Tungsten:** 120 bin ton.

Trudovoye yatağı: Birbirine bitişik 4 bölgeden oluşmaktadır: Tsentralnyi, Lesistyi, Tashkoro ve Ryzhyi. Keşfedilmiş rezervleri 23,1 milyon ton cevher, 126,1 bin ton kalay, 87,7 bin ton tungsten trioksit ve 572,3 bin ton fluorspar içermektedir. Cevherdeki ortalama kalay içeriği %0,55, tungsten trioksit - %0,38, fluorspar - %12,29'dur.

Uchkoshkon yatağı: Trudovoye yatağından 60 km uzaklıkta yer almaktadır ve Saryjaz madencilik ve işleme kompleksinin rezerv sahası olarak keşfedilmiştir. Keşfedilen rezervler 11,5 milyon ton cevher ve 60,6 bin ton kalaydır. Cevherdeki ortalama kalay tenörü %0,53'tür.

Sarıbulak yatağı: Yatak, arama ve değerlendirme aşamasında incelenmiştir. Rezervler Devlet Sicilinde belirtilmemiştir. Keşfedilen rezervler ve çıkarılan kaynaklar 2,1 milyon ton cevher ve 17,2 bin ton kalaydır. Cevherdeki ortalama kalay tenörü %0,82'dir. Yatak cevherleri karmaşık ve refrakterdir. Kalaya ek olarak, ilişkili metallerin rezervleri ve çıkarılan kaynakları hesaplanmıştır: antimon - 2,2 bin ton, plumbum - 55,4 bin ton, çinko - 50,9 bin ton, bakır - 5,3 bin ton, gümüş - 37,8 ton.

Kensu tungsten yatağı: Trudovoye yatağından 50 km uzaklıkta yer almaktadır. Keşfedilen rezervler 5,8 milyon ton cevher ve ortalama %0,51 içeriğe sahip 29,5 ton tungsten trioksittir.

▪ **Antimon:** Bazı kaynaklarda toplam rezervin 274 bin ton olduğu belirtilmektedir. Açık kaynak bilgilere göre, Devlet Sicilinde belirtilen 7 antimonik ve kompleks hidrarjirik-antimonik-florit yatağında keşfedilen antimon rezervleri 15,5 milyon ton cevher ve 264 bin ton antimona karşılık gelmektedir. Ancak cevherlerin kalitesi, dünyada geliştirilmekte olan yataklara kıyasla düşüktür. Kadamçay işletmesinin metalürji tesisinde antimon regulus ve antimonid üretimi için Rusya, Kazakistan ve Tacikistan'dan hammadde getirilmektedir.

Kadamçay yatağı: Keşfedilmiş rezervler 3 milyon ton cevher ve ortalama %2,6 oranında 77,6 bin ton antimon içermektedir.

Terek yatağı: Adit madenciliği için sülfürlü cevher rezervleri tamamlanmıştır. Adit madenciliği için sülfür cevheri rezervleri ve oksit cevheri rezervleri 601,1 bin ton cevher ve ortalama %3,8 içeriğe sahip 22,8 bin ton antimon anlamına gelmektedir.

Kassan yatağı: Terek-Sai yatağından 10 km uzaklıkta yer almaktadır. Keşfedilmiş rezervler 1,123 bin ton cevher ve ortalama %3,48 oranında 39,1 bin ton antimon içermektedir.

Abshyr yatağı: Keşfedilen rezervler 71 bin ton cevher ve ortalama %2,57 antimon içeriğine sahip 1,824 ton antimondan oluşmaktadır.

Severnyi Aktaş yatağı: Keşfedilen rezervler 3,3 milyon ton cevher, 16,8 ton antimon ve 655 bin ton fluorspar olup ortalama tenörleri %0,5 ve %20,1'dir.

"K.C. 2023-2035 Yılları Arası Jeoloji ve Madencilik Sektörünün Kalkınma Konsepti"nde ülkenin antimon madenciliğine ilişkin olarak belirtilen bazı hususlar aşağıda yer almaktadır:

Kadamzhai ve Terek yatakları neredeyse 70 yıldır Kadamzhai Kombinasının hammadde üssü olmuştur. Küçük miktarlarda antimon konsantresi de Khaidarkan Mercury Combine tarafından tedarik edilmiştir.

Sovyet döneminde antimon yatakları büyük ölçüde tükenmiş ve antimon konsantresi işleme tesisleri eski SSCB'nin diğer bölgelerinden tedarik ve BDT üye ülkelerinden ithalata yeniden yönlendirilmiştir. Bu sektörde faaliyet gösteren ana kuruluş Kadamzhai Antimon Kombinası'dır.

Söz konusu bilgilerin Konsept'in hazırlanma dönemi itibariyle bilgileri içerebileceği göz önünde bulundurularak, her halükarda, güncel bilgilerin ilgili Kurumlardan teyit edilmesinde fayda mülahaza edilmektedir.

▪ **Cıva:** Toplam rezerv 43 bin ton.

Khaidarkan yatağı: Keşfedilen rezervler 7,1 milyon ton cevher, 10,5 ton hidrargyrum, 60,3 bin ton antimon ve 614 bin ton fluorspar olup ortalama tenörleri %0,15, %1,46 ve %15,2'dir.

Novoye yatağı: Keşfedilen rezervler 3,5 milyon ton cevher, 5,5 ton hidrargiyum, 48,7 bin ton antimon ve 488 bin ton fluorspar olup ortalama tenörleri %0,15, 1,4 ve 13,7'dir.

Chonkoi yatağı: Yatak shaft yöntemi kullanılarak geliştirilmiştir. Yıllık üretim, madenin metalürji tesisinde işlenen 110-120 bin ton cevherdi. Hydrargyrum üretimi yılda 165-170 tondur. Uluu-Too yatağı ve madeni 1995 yılında PESAK programı kapsamında bakım ve onarıma alınmıştır. Kalan keşfedilmiş rezervler: cevher – 8.265 bin ton, hidrargyrum - 22.698 ton, ortalama içerik - %0,275.

Chauvai yatağı: Yatak 1994 yılına kadar Khaidarkan hidrarji şirketi tarafından geliştirilmiştir. Yatak 1995 yılında PESAK programı kapsamında bakım ve onarıma alınmıştır. Keşfedilen kalan rezervler 313 bin ton cevher ve ortalama %0,28 içeriğe sahip 875 bin ton hidrargyrumdur.

"K.C. 2023-2035 Yılları Arası Jeoloji ve Madencilik Sektörünün Kalkınma Konsepti"nde ülkenin cıva madenciliğine ilişkin olarak belirtilen bazı hususlar aşağıda yer almaktadır

Khaidarkan Mercury JSC dünyanın tek birincil cıva üreticisi ve ihracatçısıdır. Minamata Cıva Sözleşmesi'nin uygulanması nedeniyle cıvaya, özellikle de çıkarılmış cıvaya olan talep önemli ölçüde azalmıştır. Şu anda Khaidarkan Mercury JSC'nin modernizasyonu ile ilgili konular yatırımcı Duvatash Şirketi tarafından ele alınmaktadır.

Söz konusu bilgilerin Konsept'in hazırlanma dönemi itibariyle bilgileri içerebileceği göz önünde bulundurularak, her halükarda, güncel bilgilerin ilgili Kurumlardan teyit edilmesinde fayda mülahaza edilmektedir.

▪ **Berilyum:** Bazı kaynaklarda toplam rezervin 26 bin ton olduğu belirtilmektedir.

Kalesai berilyum yatağı: Yatak detaylı bir şekilde araştırılmış ve geliştirilmeye hazır hale getirilmiştir. Keşfedilen rezervler cevher- 9.245 bin ton, berilyum oksit - 11,7 bin ton, ortalama içerik - % 0,127'dir.

▪ **Uranyum:** Geçmişte Kırgızistan'da uranyum madenciliği birkaç yatakta (Kajisai, Mailisai, Kavak ve Tuiamuiun) gerçekleştirilmiştir. Uranyum endüstrisinin gelişim perspektifleri, Sarı caz nehrinin ve Kızıl-Ompol uranyum-torianit plaserlerinin keşfedilen cevher yataklarının gelişimi ile bağlantılı olabilir. Sarı caz yatağı rezervleri 8.222 ton (ortalama uranyum içeriği %0,022), Kızıl-Ompol plaser rezervleri ise ortalama %0,032 içeriği ile 3.125 ton uranyumdur. Ayrıca, dağlar arası havzaların Mezozoik-Kenozoik yataklarında uranyum infiltrasyon tipi nesnelerin keşfi de mümkün olabilir.

Yerel kaynaklarda yer alan bilgilere referansla, 27/6/2024 tarihinde Sn. Cumhurbaşkanı'nın açıklamasına göre, güncel olarak Kızıl-Ompol yatağının geliştirilmesi planlanmaktadır. Cumhurbaşkanı'na göre, "Kızıl-Ompol'de bir dizi değerli metal bulunmaktadır ve yatağın uranyum içeriği yalnızca %0,001'dir. Diğer metallerin değerinin 6,5 milyar ABD doları olduğu tahmin ediliyor ve bu sadece tek bir saha için geçerli. Toplamda 65-70 milyar ABD doları değere sahip bu türde on site var. Bu iki Kumtor altın madeni gibi". Yerel kaynaklarda yer alan değerlendirmelere göre, "2019 yılında yetkililer Kızıl-Ompol yatağının geliştirilmesine başlamaya çalışmıştı. Ancak ülkede mitingler patlak verdi, insanlar Issık Göl'ün biyosfer bölgesinde radyoaktif bir uranyum yatağı geliştirmek istedikleri için son derece öfkeliydi. Halkı sakinleştirmek için yetkililer Aralık 2019'da Kırgızistan'daki uranyum yataklarının aranması, araştırılması ve çıkarılmasına yasak getirdi. 27/6/2024 tarihinde ise, Cumhurbaşkanı "Kırgız Cumhuriyeti'nde Uranyum ve Toryum Yataklarının Araştırılması, Keşfi ve Geliştirilmesi Amacıyla Toprak Altının Jeolojik İncelenmesi ile İlgili Faaliyetlerin Yasaklanması Hakkında" Kanunu geçersiz kılan bir yasa imzaladı.

- **Titanomanyetit:** Halihazırda Devlet kayıtları, Tash-Bulak Kızıl-Ompol plaserindeki 1,5 milyon ton titanomanyetit ve diğer faydalı mineraller içindeki faydalı bileşenlerin rezervlerini içermektedir. Toplamda, Kızıl-Ompol plaser grubu alanında, öngörülen kaynaklar dikkate alındığında, yararlı bileşenlerin rezervleri 13 milyondan fazla titanomanyetit ve diğer yararlı mineraller anlamına gelmektedir. 25/9/2024 tarihinde, dönemin Başbakanı Sn. Akılbek Caparov, Kırgızistan'daki en büyük titanomanyetit yatağı olan Taş-Bulak bölgesindeki Kızıl-Ompol'un geliştirilmesinin açılış törenine katıldı. Sn. Caparov, bu değerli kaynağın geliştirilmesinin devlet tarafından gerçekleştirileceğini ve proje için finansman kaynaklarının belirleneceğini vurguladı. Başbakan, "Kızıl-Ompol yatağı milyonlarca ton titanomanyetit içermektedir. Titanyum tıp, havacılık ve astronotik dahil olmak üzere çeşitli sektörlerde kullanılan değerli bir metaldir. Bu yatağın geliştirilmesi sadece ihracatı arttırmakla kalmayacak, aynı zamanda ülke ekonomisinin gelişimine ivme kazandıracak yeni iş alanları oluşturmamızı da sağlayacaktır" dedi.

- **Petrol ve Doğalgaz:** Bazı kaynaklarda toplam petrol rezervinin 100 milyon ton; diğer bazı kaynaklarda ise 25 milyon ton olduğu bildirilmektedir. Doğal gaz rezervi ise 4 milyon metreküptür. Diğer bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında, K.C.'de petrol ve doğalgazın ekonomiye katkısı göz ardı edilebilir bir seviyede bulunmaktadır.

Kırgızistan'da petrol ve doğalgaz potansiyeli bulunan toplam arazi büyüklüğü 22,3 bin km²'dir. Bunlardan 5 bin km²'den fazlası Fergana Vadisinde yer almakta olup, keşfedilmiş ve geliştirilmiş petrol ve doğalgaz sahaları bulunmaktadır. Kırgızistan'da petrol ve gaz ana yatakları Celal-Abad bölgesinin güneyinde ve Batken'in kuzeyinde yer almaktadır. Kırgızistan'da Celal Abad, Oş ve Batken bölgelerinde 17 petrol ocağı bulunmaktadır. Bunlardan 11'inde sadece petrol ve 6'sında gaz da çıkartılabilmekte ve ocakların genel olarak küçük çapta olduğu bilinmektedir.

Yerli petrol ve gaz üretimi ülke ihtiyacının küçük bir bölümünü karşılamaktadır. Dolayısıyla, K.C. enerjide ağırlıklı olarak komşu ülkelerden ithalata bağımlıdır. Halihazırda ülkenin yıllık yakıt ihtiyacı 1,6 milyon tondur. Ülkede yerli hammaddeye dayalı 10 adet küçük petrol ve gaz işleme tesisi faaliyet göstermektedir. Kırgızistan'da petrol ve doğalgaz için açılmış yaklaşık 2.400 kuyu bulunmaktadır. Mezkur kaynaklara ilişkin güncel gelişmelerden biri olarak, 2023 yılında Kırgızistan'ın güney bölgesinde yaklaşık 5 milyar m³ doğalgaz rezervi keşfedildi. Bazı değerlendirmelere göre, sahadaki gaz rezervi hacmi bölgenin 70-80 yıl ihtiyacını karşılayabilecek kapasitededir.

“K.C. 2023-2035 Yılları Arası Jeoloji ve Madencilik Sektörünün Kalkınma Konsepti”nde ülkenin petrol ve gaz kaynaklarına ilişkin olarak belirtilen bazı hususlar aşağıda yer almaktadır:

Kırgızistan'da petrol ve gaz için muhtemel toplam arazi alanı 22,3 bin km²'dir. Bu alanın 5.000 km²'den fazlası, keşfedilen ve geliştirilen petrol ve gaz sahaları ile aynı adı taşıyan petrol ve gaz havzasını içeren Fergana Havzası'ndadır. Fergana çöküntüsündeki ilk petrol sızıntısı 1867 yılında rapor edilmiş ve ilk petrol sahası 1901 yılında düzenlenmiştir. Bugüne kadar derin sondajla yapılan keşif 83 m.sq./km² ve 166 km²/sq.km'dir.

Kırgız Cumhuriyeti Devlet Rezervleri Komisyonu'na göre, onaylanmış rezervler aşağıdaki gibidir:

- A+B+C1 kategorisi petrol (jeolojik) - 89 milyon ton, geri kazanılabilir - 11 milyon ton;
- gaz – 5.042 milyon m3.

2022 yılının 10 ayında petrol üretimi 244,1 bin ton/yıl, gaz üretimi ise 23 milyon m3/yıl olarak gerçekleşmiştir.

2007, 2010 yıllarında ülke genelinde çıkarılmış petrol ve gaz kaynaklarının bir değerlendirmesi yapılmıştır. Kırgızistan'ın toplam petrol ve gaz potansiyeli 2,1 milyar tondan fazla yakıt eşdeğeridir. Bugün, Kırgız Cumhuriyeti'nin yakıt ve madeni yağlardaki yıllık ihtiyacı 1,6 milyon tondur ve ülkede yerli hammaddelerle çalışan 10 küçük petrol ve gaz rafinerisi bulunmaktadır.

Kırgızistan'da petrol ve gaz için açılan yaklaşık 2.400 kuyu bulunmaktadır; bunların yaklaşık 900'ü Kırgızneftegaz'ın bilançosunda, yaklaşık 200'ü bağımsız petrol ve gaz üretim ve jeolojik arama işletmelerinin bilançosunda yer almaktadır. 192 kuyu Kırgız Cumhuriyeti tarafından Özbekistan'dan, 11 kuyu ise Kırgız Cumhuriyeti tarafından Tacikistan'dan henüz kabul edilmemiştir. Geri kalan kuyular (yaklaşık 1.200) kimseye ait değildir.

Güney Kırgızistan'da petrol ve doğalgaz aramalarının en umut verici nesnesi Fergana'nın Güney-Batı, Kuzey-Doğu bölgeleri, Kuzey Kırgızistan'da - Doğu Çüy, Issık Göl çöküntüleridir.

Geri kazanılabilir rezervlerin artırılması ve kaynakların rezerve dönüştürülmesi için ayrıntılı jeolojik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Yerli ve yabancı yatırımcıların ilgisini teşvik etmek için, jeolojik araştırmaların finanse edilmesi, bilgilerin erişilebilirliğinin sağlanması, vergi teşvikleri ve uzun vadeli istikrar garantileri sağlanması önemlidir.

Yerli rafinerilerin modernizasyonunu teşvik etmek ve üretim kalitesini artırmak, rafine petrol ürünleri ihracatını artırmak ve ham petrol ihracatını azaltmak için vergi teşviklerine ve istikrar garantilerine ihtiyaç vardır. Bu, dış tedarikçilere olan bağımlılığı azaltacaktır.

Kırgızistan'da bulunan tüm petrol ve gaz üretim ve arama kuyularının bir veri tabanını oluşturulması gerekmektedir.

▪ **Nadir toprak elementleri yatağı Kutessai II:** Yatak 1992 yılına kadar Kırgız Madencilik ve Metalürji Tesisi tarafından geliştirilmiştir. Yatak 1995 yılında PESAK programı kapsamında bakım ve onarıma alınmıştır. Keşfedilen kalan rezervler 20,4 milyon ton cevher ve ortalama %0,26 içeriğe sahip 52,1 bin ton nadir toprak elementi olup, tasarlanan çukurun konturunda 11,2 milyon ton cevher ve ortalama %0,29 içeriğe sahip 34.329 ton nadir toprak elementi bulunmaktadır.

▪ **Kritik minerallere ilişkin yapılan değerlendirmelerde** stratejik mineraller olarak da bilinen kritik minerallerin, küresel ekonomi için hayati önem taşıdığı ve sınırlı rezervler nedeniyle risk altında olabileceği bildirilmektedir. Avrupa Komisyonu, 17'si yaygın olmak üzere 34 tür kritik mineral belirlemiştir. Kırgızistan Doğal Kaynaklar Bakanlığı'na göre, bu 17 mineralin tamamı Kırgızistan'da mevcut olup, antimon ve cıva da dahil olmak üzere 10 tanesi büyük miktarlarda bulunmaktadır. **Nadir toprak elementlerine yönelik olarak**, iki proje ulusal öncelikler listesine dahil edildi - Kyzyl-Ompol ve Kutessai II. Bildirildiğine göre, Kutessai II yatağı benzersiz bir bileşime sahip: 17 temel nadir toprak elementinin yanı sıra burada 5 ek mineral daha bulundu.

▪ **Maden dışı mineraller :** Kırgızistan'ın toprak altı, doğal veya işlenmiş durumda iç alanda ve farklı sanayi dallarında kullanılan çeşitli maden dışı hammadde türlerine sahiptir.

Çimento endüstrisinin ham temeli, aşağıdaki yatakların karbonat ve kil kayaları rezervleri ile temsil edilmektedir: Kurmentinskoye (kireçtaşları - 53 milyon tonun üzerinde, balçık - 3,7 milyon ton), Kuvasaiskoye (kireçtaşları - 27,6 milyon ton), Aksaiskoye (kireçtaşları - 378 milyon ton, balçık - 33,6 milyon ton), Karagaily-Bulak (kireçtaşları - 220 milyon ton), Karachatyrskoye (şeyl kayası - 13,3 milyon ton), Tashkumyrskoye (kil - 12,5 milyon ton) ve diğer yataklar.

Taş işleme endüstrisi aşağıdaki yataklarda son derece dekoratif granit ve granodiyorit rezervlerine sahiptir: Kaındinskoye (yaklaşık 9 milyon m³) ve Aralskoye (879 bin m³);

Renkli mermer: Akart yatağı (3,1 milyon m³), Arym (1,8 milyon m³), Bozbutoo (3,6 milyon m³), Gulderek (1,6 milyon m³), Tashkoro (1,2 milyon m³), Chaartash (2,4 milyon m³), Sary-Tash yatağının kireçtaşı-kabuk kayası (14,1 milyon m³).

İnşaat sektörü için çok sayıda kum ve çakıl karışımı (501,6 milyon m³), alçı (40,2 milyon m³), tuğla üretimi için kil ve balçık (267,2 milyon m³) ve çok sayıda paçavra taşı yatağı keşfedilmiştir. Keramzir ürünlerinin üretimi için killi kayrak ve silttaşı yatakları (110,3 milyon m³) keşfedilmiştir.

Aşağıdaki yataklar da dahil olmak üzere, gıda ve kimya endüstrisi ve sığır yetiştiriciliği için kaya tuzu yatakları araştırılmıştır: Ketmen-Tube (6,6 milyon ton), Chon-Tuz (3,8 milyon ton), Chon-Alai (21,5 milyon ton), Tunuk-Tuz (0,6 milyon ton), vb.

Kırgızistan'da diğer ülkelerde nadir bulunan ve kullanım alanlarına özgü maden dışı malzeme yatakları bulunmaktadır: wollastonit (Chatkal bölgesinde yaklaşık 30 milyon ton rezervli Kara-Korum II yatağı), porselen (Uchkurt, 9 milyon tondan fazla), rodusit-asbest (Karkara, 618 ton), bazalt (Sulu-Tegerek, 1,4 milyon m³), vb.

Ham değerli taş potansiyeli de kayda değerdir. Keşfedilen ametist (Kok-Mainok II ve Kokpak Verkhnyi), irisli feldispat (Ottuk), granat (Makbal), oniks mermeri (Ulutoo ve Khojigor) yataklarına ek olarak, Kırgızistan'ın farklı bölgelerinde çok sayıda değerli taş ve süs taşı perspektif oluşumları bulunmuştur. Sokh nehri havzasındaki Ormizan, Kokbeles, Akterek'teki yakut oluşumları bulunmaktadır. Türkistan sırtının kuzey yamacı, oryantal mavi safirin ticari yataklarının tespiti açısından önemli addedilebilir.

B. MADEN ÇIKARMA VE İŞLEME KAPASİTESİ

Madencilik Alanındaki Endüstriyel Ürün Üretimi (Milyon Kırgız somu)					
	2019	2020	2021	2022	2023
Toplam	283.971,7	325.090,1	370.533,8	435.815,6	482.801,5
Madencilik ve taş ocakçılığı	19.563,7	18.008,0	42.342,2	47.101,8	56.117,6
Taş/antrasit kömürü ve kahverengi kömür (linyit) madenciliği	3.440,1	3.573,8	4.388,1	5.895,1	7.134,9
Ham petrol ve doğal gaz çıkarılması	4.692,7	3.788,1	7.560,0	10.619,2	10.645,5
Metal cevherleri madenciliği	10.672,2	10.025,7	29.550,2	29.583,8	37.010,4
Diğer taş ocakları	758,6	620,5	843,9	1.003,7	1.326,8

Kaynak: K.C. Ulusal İstatistik Komitesi

Ham Petrol Üretimi (Bin Ton)					
	2019	2020	2021	2022	2023
Kırgız Cumhuriyeti Toplam	233,1	239,2	275,7	295,1	303,2

Kaynak: K.C. Ulusal İstatistik Komitesi

Doğal gaz üretimi (Milyon m3)					
	2019	2020	2021	2022	2023
Kırgız Cumhuriyeti Toplam	24,4	22,4	22,2	29,9	27,5

Kaynak: K.C. Ulusal İstatistik Komitesi

Kömür üretimi ve linyit hacmi (Bin Ton)					
	2019	2020	2021	2022	2023
Kırgız Cumhuriyeti Toplam	2.606	2.677,7	3.062,5	3.775,4	4.084

Kaynak: K.C. Ulusal İstatistik Komitesi

C. BELİRLİ MADENCİLİK ÜRÜNLERİ İHRACATI

Madencilik ürünleri belirli düzeylerde Kırgızistan'ın ihracatına konu olabilmektedir. Ülkenin madencilik ürünleri ihracatına ilişkin yıllar itibariyle ürün tanımı ve gümrük tarife pozisyonu temelindeki istatistiki verilere Uluslararası Ticaret Merkezi-Trademap veritabanından (<https://www.trademap.org/Index.aspx>); ayrıca Kırgızistan Ulusal İstatistik Komitesinin <https://stat.gov.kg/ru/publications/vneshnyaya-i-vzaimnaya-torgovlya-tovarami-kyrgyzskoj-respubliki/> web adresinden Çeviri araçları kullanılarak istifade edilebilir.

D. KURUMSAL VE YASAL ALTYAPI

D.1 KURUMSAL ÇERÇEVE

D.1.1 Ana Devlet Kurumları

Kırgız Cumhuriyeti'nin 2021 yılı Anayasası ve 11 Ekim 2021 tarihli Kırgız Cumhuriyeti Anayasa Kanunu'nda belirtilen hükümet yapısına göre, madencilik sektöründeki gözetim işlevleri aşağıda listelenen devlet kurumlarına verilmiştir:

- **Cumhurbaşkanı**, madencilik sektörü de dahil olmak üzere temel iç ve dış politikaları belirler. Ocak 2021'de Cumhurbaşkanı Caparov, ilk emirleri arasında madencilik sektöründeki reformlara ilişkin 2 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesini imzaladı. Kararname, sektördeki mevcut düzenlemelerin yerini alacak yeni bir Maden Kanunu'nun geliştirilmesi ve ulusal öneme sahip yataklara ilişkin ruhsatların Bakanlar Kurulu kararıyla tamamen devlete ait şirketlere verileceği bir sürecin başlatılması çağrısında bulunuyordu. Ayrıca tüm büyük maden yataklarının geliştirilmesi için devlete ait bir kuruluşun kurulacağı duyurulmuştur.
- **Parlamento, Jogorku Keneş**, kanunları kabul eden ana yasama organıdır.
- **Bakanlar Kurulu**, madencilik sektörüne yönelik ikincil mevzuat düzenlemelerini; yönetmelik ve tüzükleri kabul etmekte ve madencilik sektöründe yatırım, imtiyaz ve üretim paylaşımı anlaşmalarını uygulamaktadır.
- **Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetim Bakanlığı**, 2021 yılında Kırgız Cumhuriyeti Çevre ve İklim Devlet Komitesi'nin ve alt bölümlerinin dönüştürülmesi ve Kırgız Cumhuriyeti Enerji ve Sanayi Bakanlığı'na bağlı Devlet Jeoloji ve Toprak Altı Kullanım Ajansı'nın birleştirilmesi yoluyla kurulmuştur. Diğerleri yanında, kamu çevre koruma, ekoloji, iklim, jeoloji ve toprak altı kullanım politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasından ve çevresel, teknik ve madencilik güvenliği kural ve düzenlemelerine uygunluğun sağlanmasından sorumludur.

- **Doğal Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı Jeoloji ve Toprak Altı Kullanım Dairesi**, kamu jeolojisi ve toprak altı kullanım politikalarının uygulanmasından sorumlu önemli bir düzenleyici devlet kurumudur. Daire, ruhsatlandırma ile ilgili tüm konuları inceleyen bir meslek organı olan Toprak Altı Kullanım Ruhsatlandırma Komisyonu ile rezervlerin hesaplanmasına ilişkin gereklilikleri onaylayan ve rezerv ve kaynakların hesaplanmasını ve sınıflandırılmasını doğrulayan bir meslek organı olan Devlet Rezervleri Komisyonu'nun faaliyetlerini denetler. Diğer sorumlulukları arasında şunlar yer almaktadır:

- Arama ve madencilik sektörüne yatırım çekmek;
- madencilik politikaları ve kanun tasarıları hazırlamak;
- yeni teknolojileri teşvik etmek;
- ruhsat vermek, askıya almak veya iptal etmek ve ruhsat gerekliliklerine uyumu izlemek;
- cevher rezervlerinin devlet bilançosunu yönetmek;
- toprağın rasyonel kullanımı ve teknik güvenlik düzenlemelerine uygunluğunu sağlamak için maden arama, çıkarma, tasfiye, maden kapatma ve diğer işler için teknik belgelerin uzman incelemelerini yapmak;
- madencilik ve arama şirketlerinin yıllık raporlarını ve iş planlarını incelemek;
- ruhsat saklama ücretleri, ihale ve açık artırma ücretleri, toprak altı kullanım ücretleri dahil olmak üzere çeşitli madencilik ödemelerini hesaplamak.

- **Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı**, Kırgız Cumhuriyeti'nin ekonomi, ticaret, ihracat, yatırım, vergi, gümrük ve sosyal sigorta (emeklilik) politikalarını geliştirir. Diğer sorumlulukları arasında metal ihracat lisansları da dahil olmak üzere ihracat lisansları vermek gibi görevler bulunmaktadır.

- **Devlet Vergi Hizmeti**, royalti ve bonus gibi toprak altı kullanım vergileri de dahil olmak üzere Maliye Bakanlığı'nın vergilerin toplanmasından sorumlu bir uygulama organıdır.

- **Bakanlar Kurulu'na (Maliye Bakanlığı) bağılı Devlet Mülkiyet Fonu**, devlete ait işletmelerde (KİT'ler) hissedar olarak Kırgız Cumhuriyeti'ni temsil eder, KİT'lerin ilgili yöneticilerini atar ve KİT'lerin ve alt birimlerinin raporlarını denetleyebilir.
- **Yerel devlet idareleri**, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'na bağılı, çeşitli hükümet makamlarının bölgesel ofisleri arasında koordinasyonu sağlayan ve kendi bölgelerinde devredilen yetkileri kullanan bölgesel yürütme hükümet makamlarıdır. Yerel devlet idareleri, yatırımları çekmek, toprak altı kullanım haklarının verilmesi için açık artırma ve ihalelere katılmak ve kendi bölgelerindeki arama ve madencilik projelerinin ÇED'i sırasında halka açık kamu dinleme toplantıları düzenlemekten sorumludur.
- **Yerel özyönetim organları**, topluluk ilişkilerinin geliştirilmesinden, yüzey haklarının verilmesinden, toprak altı kullanıcılarına arama ve keşif çalışmaları yapmaları için izin verilmesinden, toprak altı kullanım haklarının verilmesine yönelik açık artırma ve ihale kararlarına kendi bölgelerinin çıkarlarını temsil ederek katılmaktan, arazi rehabilitasyonuna, madenlerin korunmasına ve kapatılmasına vb. katılmaktan sorumlu belediye özyönetim makamlarıdır.
- **Kırgızgiprozem Arazi Yönetimi Tasarım Enstitüsü**, Toprak altı kullanım amaçları için arazinin incelenmesi ve değerlendirilmesinden, proje tasarımları için gerekli uzman görüşlerinin verilmesinden, arazi rehabilitasyon maliyetlerinin hesaplanmasından, ÇED'in yürütülmesinden, lisans tutma ücretlerinin alt düzey hükümetler, ormancılık departmanları ve diğer arazi sahipleri arasında dağıtılması amacıyla lisans alanlarının idari konumunun belirlenmesinden sorumludur.

D.1.2 KİT'ler ve Kırgız Madencilik Sektöründeki Roller

Devlet, Kırgız madencilik sektörüne ilişkin politikada merkezi bir role sahiptir. Ancak son yıllarda, devlet etkisi ve kamu iktisadi teşebbüsleri üzerindeki vurgu önemli ölçüde güçlenmiştir ve durumun yabancı yatırımcıların Kırgız Cumhuriyeti'nde yatırım konusundaki motivasyonlarının azalmasına neden olabildiğine dair değerlendirmeler yapılmaktadır.

Kırgız madencilik sektöründe, aşağıdakiler de dahil olmak üzere devlete ait bazı kuruluşlar (KİT) bulunmaktadır:

- Genellikle Maden Düzenleme Kurumu olmak üzere bir devlet kurumu tarafından kurulan ve %100'üne sahip olunan devlet teşebbüsleri;
- %100 veya daha az hissesi devlete veya devlete ait başka bir kuruluşa ait olan devlet mülkiyetli ticari şirketler (anonim şirketler, limited şirketler);
- 5 Ağustos 2021 tarihli ve 5 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi uyarınca kurulan yeni kuruluşlar

D.1.2.1 Devlet teşebbüsleri

Esas olarak toprak altı kullanıcılarına hizmet sağlayan birkaç devlet teşebbüsü bulunmaktadır. Bazı devlet teşebbüsleri ayrıca özel yatırımcılarla ortaklaşa özel bir şirkette lisans ve/veya hisse sahibidir:

- Kyrgyzgeologia Devlet İşletmesi
- Kırgız Cumhuriyeti Enerji ve Sanayi Bakanlığı'na bağlı Kırgızkomur Devlet İşletmesi
- Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti'ne bağlı Jeoloji ve Maden Kaynakları Devlet Ajansı'na bağlı Merkezi Laboratuvar Devlet İşletmesi
- Ken-Too Tasarım ve Araştırma Enstitüsü Devlet İşletmesi.

Devlet madencilik düzenleyicisi tarafından kurulan yukarıdaki devlet işletmeleri, esasen ("goszakaz" olarak adlandırılan) kamu hizmeti emri sayesinde arama çalışmaları, laboratuvar testleri vb. yapan Sovyet dönemi kuruluşlarının halefleridir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bu kuruluşlar, devlet madencilik düzenleyicisi veya diğer ilgili hükümet yetkilileri tarafından kurulan ve finanse edilen bağımsız kuruluşlar haline gelmiştir. Bu kuruluşların çoğu toprak altı kullanım hakkı elde etme ve madencilik sektöründe hizmet sağlayıcı olarak faaliyet gösterme hakkına sahiptir; ancak profesyonel yönetim ve çalışan, modern ekipman ve uygun finansman eksikliği nedeniyle, genellikle benzer hizmetleri sağlayan özel şirketlerle rekabet edememektedirler.

Daha genel olarak, yakın tarihli bir Dünya Bankası raporuna göre, KİT'lerle ilgili Kırgız mevzuatı parçalanmış ve bazen birbiriyle çelişen çok sayıda yasal araçla düzenlenmiştir. Kırgız KİT'leri, yasama geçmişini ve planlı bir ekonomiden piyasa ekonomisine doğru devam eden evrimi yansıtan farklı yasal biçimler altında faaliyet göstermektedir.

23 Nisan 2021'de Bakanlar Kurulu, Kırgız Cumhuriyeti'ndeki en büyük maden yataklarını araştırmak ve madencilik yapmak amacıyla altı devlet teşebbüsünü tek bir kuruluşta birleştirerek Kırgızgeologia'yı yeniden organize etti ve 9 Şubat 2022'de Hükümet tek hissedarı oldu.

D.1.2.2 (Doğrudan Veya Dolaylı) Devlet Mülkiyetine Sahip Ticari Kuruluşlar

Maden arama, geliştirme ve/veya işleme faaliyetlerinde bulunan aşağıdaki kar amacı güden/ticari kuruluşlar tamamen veya kısmen devlete aittir:

-**Kyrgyzaltyn OJSC**, altın ve diğer metal arama, geliştirme ve işleme/rafine etme faaliyetlerinde bulunan %100 devlete ait bir kuruluş;

- **Khaidarkan Mercury Company**, %99,99 devlete ait bir kuruluş;

-**Altynken OsOO (Ltd. Şti.)**, Taldybulak Leftbank altın yatağını geliştiren Kırgız-Çin ortak girişimi Kyrgyzaltyn OJSC (%40) ve Zijin Mining (%60);

- **Eti Bakır Tereksai OsOO (Ltd. Şti.)**, Tereksai altın yataklarını araştıran ve geliştiren Kırgız-Türk ortak girişimi. Kyrgyzaltyn OSJC (%25) ve Eti Bakır/Cengiz Holding (%75);

- **Makmal Gold Company OsOO (Ltd. Şti.)**, Kırgızaltyn OJSC (%34) ve Manson Group'un (%66) Kırgız-Çin ortak girişimi olan firma, yatakların araştırılması ve işlenmesi, tesislerin inşası ile uğraşmaktadır.

D.2 YASAL ÇERÇEVE

Madencilikle ilgili yasal düzenlemelerin çoğu (kanunlar, kararnameler, kararlar, yönetmelikler) Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Parlamentosu ve Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmektedir. Yerel özyönetim makamları, esas olarak yerel konuların yönetişimiyle ilgili sınırlı düzenleme işlevlerine sahiptir ve genellikle toprak altı kullanıcılarının faaliyetlerini düzenleyen yerel yasal düzenlemeleri kabul etmezler.

Ulusal yasal düzenlemelere ek olarak, Kırgız Cumhuriyeti belirli uluslararası anlaşmalara taraf ve uluslararası örgütlere de üyedir. Avrasya Ekonomik Birliği'nin (AEB) bir üyesi olarak Kırgız Cumhuriyeti, toprak altı kullanıcılarının faaliyetlerini etkileyen bir dizi AEB anlaşmasına girmiştir (örneğin, güvenlik, istihdam, mal ve hizmet ihracatı ve ithalatı, lisanslama vb.). AEB, malların, hizmetlerin, sermayelerin ve işgücünün serbest dolaşımını ve beş üye devletin (Ermenistan Cumhuriyeti, Belarus Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgız Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu) ekonomik sektörlerinde koordineli, uyumlu ve ortak politikaların izlenmesini garanti eder.

D.2.1 Ana Mevzuatsal Düzenlemeler

Madencilik sektörüne yönelik olarak, aşağıda belirtilen mevzuat kaynaklarının yanı sıra ilgili olabilecek mevzuat metinleri ve diğer bilgiler için <https://mnr.gov.kg/ru/npas> ve <https://mnr.gov.kg/ru> web adreslerinin de incelenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

- **Kırgız Cumhuriyeti Anayasası (2021)** (<https://cbd.minjust.gov.kg/1-2/edition/1202952/ru>), toprak altı üzerinde münhasır bir devlet mülkiyeti tesis etmektedir. Buna göre, toprak, toprak altı, hava sahası, su kaynakları, ormanlar, meralar, flora ve fauna ve diğer doğal kaynaklar Kırgız Cumhuriyeti'nin münhasır mülkiyetindedir ve devlet tarafından özel kontrol ve korumaya tabidir.

Toprak Altı Kanunu (2018) (<https://cbd.minjust.gov.kg/111782/edition/12594/ru>) , sektörün yönetimi için birincil mevzuat olmaya devam etmektedir. Toprak Altı Kanunu, madenlerin mülkiyeti, jeolojik bilgi, çeşitli devlet ve yerel makamların yanı sıra toprak altı kullanıcılarının rol ve sorumlulukları gibi konuları düzenlemektedir. Toprak Altı Kanunu ayrıca çeşitli toprak altı kullanım haklarının verilmesi, ruhsatların geçici olarak askıya alınma ve iptal edilme gerekçeleri, devir, toprak altı kullanım ruhsatları üzerinde rehin, zanaatkar ve küçük ölçekli madencilik için geçerli genel gereklilikler, sosyal paketler, arazi/yüzey hakları ve rehabilitasyonunun yanı sıra maden kapatma gereklilikleri de dahil olmak üzere toprak altı kullanım haklarının elde edilmesine ilişkin prosedürleri belirlemektedir.

Diğer taraftan, "K.C. 2023-2035 Yılları Arası Jeoloji ve Madencilik Sektörünün Kalkınma Konsepti"nde, söz konu Kanunla getirilen tüm bu mekanizmalara rağmen, ne "Toprak Altı" Kanununun kendisinin ne de buna uygun olarak kabul edilen yönetmeliklerin madencilik sektörünün yasal düzenlemesine ilişkin mevcut sorunları çözemediği değerlendirilmiştir. Toprak altı kullanımı alanındaki mevcut mevzuatın eksikliklerinden biri, ruhsatlandırma konularına ilişkin verilerin hala yeterince açık olmamasıdır. Ruhsat sözleşmesinin şartlarına ve teknik tasarıma uygunluğun kontrolü, doğal kaynakların düzenlenmesi alanında yetkili devlet kurumu ve yerel makamlar tarafından gerçekleştirilir. Ancak, çok sayıda ruhsat ve devlet ve belediye makamlarının sınırlı kaynakları nedeniyle, teknik tasarım değerlendirmesinin yeterince kapsamlı bir şekilde yapılmaması olasılığı vardır. Aynı nedenlerle, sınırlı kontroller de söz konusudur - bazı durumlarda devlet makamları bağımsız olarak elde edilen ve/veya doğrulanan veriler yerine şirketler tarafından sunulan raporlara güvenmek zorunda kalmaktadır.

Sektöre yönelik bazı uluslararası kuruluşların analiz ve değerlendirmelerine göre, tarihsel nedenlerden ötürü, mevzuatın bazı alışılmadık özellikleri bulunmaktadır. En önemli hükümlerinden bazıları, Sovyet dönemi jeolojik araştırmalarından miras kalan, iyi araştırılmış ancak henüz işletilmemiş maden yatakları envanterindeki durumu yansıtmaktadır. Çoğu ülkede madencilik mevzuatı arama aşamasına ve aramadan maden geliştirmeye geçiş sürecine odaklanmaktadır; burada mevzuatın amacı maden yatakları üzerinde net mülkiyet hakları tesis etmek ve diğer çıkarlar ve arazi kullanımları ile olası çatışmaları düzenlemek için düzenli bir süreç sağlamaktır. Kırgız Cumhuriyeti'ndeki mevzuatın ana vurgusu, devletin hak sahibi olduğu belirlenmiş maden yataklarından yararlanma hakkının işletmeci şirketlere devredilmesi sürecidir. Bu sistemin işlemesi için gerekli koşul, yeraltı maden kaynaklarının iyi bilinmesi ve hükümetin rolünün bilinen maden kaynaklarını tahsis etmek olmasıdır. Bunun aksine, ilk gelene ilk hizmet ruhsatlandırma sistemine dayalı bir sistem jeolojik potansiyelin bilinmediğini varsayar ve bu nedenle keşfedilmemiş kaynakların belirlenmesi için sıfırdan

arama yapılması gerekir. Bu sistemde hükümet, kaynakları tahsis etmek yerine, özel sektör şirketlerine, sonuçları son derece belirsiz olan sıfırdan arama faaliyetlerine yatırım yapmaları için münhasır haklar tahsis etmektedir. Bazı değerlendirmelere göre, bu sistemde, risk sermayesi maden aramaları için esastır.

- **Vergi Kanunu (2022)** (<https://cbd.minjust.gov.kg/112340/edition/13809/ru>), madencilik şirketleri de dahil olmak üzere tüm kuruluşlar için vergi rejimini belirlemektedir. 1993'teki orijinal yatırım anlaşmasının bir parçası olarak özel vergi koşulları kabul edilen OJSC "Kumtor Gold Company" hariç, diğer tüm arama ve madencilik şirketleri normal vergi rejimlerine tabidir. Arama ve madencilik şirketleri için geçerli olabilecek normal vergilere ek olarak, arama ve madencilik şirketleri için geçerli olan özel vergiler de vardır:

▪ **Toprak Altı Kullanım Vergisi (Bonus Ve Royalti)**

Toprak altı kullanım vergileri bonus ve royaltiye kapsamaktadır.

Bonus: jeolojik araştırma yapmak ve maden yataklarını işlemek amacıyla toprak altını kullanma hakkı için tek defalık ödeme. Bonus, bir ruhsatın alınması, ruhsat alanının veya rezervlerin artırılması veya ruhsat sahibinin mülkiyetinin değişmesi üzerine ödenir. Yeni sondaj yapıp da rezervlerde artış olursa tarifesi üzerinden ve metal tipine göre ödenir. Bonus oranları Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenir ve ruhsat alanının büyüklüğüne (arama ruhsatları için) ve onaylanmış bir yöntemle göre tahmin edilen rezervlerin değerine (maden ruhsatları için) bağlıdır.

Vergi mükellefi: Toprak altını kullanma hakkına sahip K.C.'de faaliyet gösteren yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler.

Vergi matrahı:

1. Maden yatağının geliştirilmesi sırasında, (yeraltı suyu ekstraksiyonu hariç) - K.C.'nin maden rezervleri Devlet bilançosunda kaydedilen maden rezervi miktarı
2. Yeraltı sularının geri çekilmesi sırasında, geri çekileceği beyan edilen su hacmi
3. Maden arama sırasında, lisanslı alanın büyüklüğü
4. Ticari amaçlı mineralojik, paleontolojik koleksiyonlar ve dekoratif amaçlı taş malzemeler ve süs taşları ve yapı malzemeleri olarak kullanıldığında, lisanslı alanın büyüklüğü
5. Toprak altı kullanım haklarının devri sırasında, toprakaltı kullanıcının raporuna göre belirtilen zamanda işlenmemiş kalan maden rezerv miktarı veya lisanslı alanının büyüklüğü
6. Telif hakkı sahibinin şirket kurucu sermayesinde öz payını değiştirmesi sırasında, toprakaltı kullanıcının raporuna göre belirtilen zamanda işlenmemiş kalan maden rezerv miktarı veya lisanslı alanının büyüklüğü
7. Maden rezervinin hacminin artmasında, K.C. Devlet Maden Rezervleri Komisyonu tarafından kaydedilen artan maden rezervi miktarı.

Vergi oranı:

Ticari amaçlı mineralojik, paleontolojik koleksiyonların, dekoratif amaçlı süs taşları ve yapı malzemeleri olarak kullanılan taşların toplanması, madeni arama için verilen lisanslı alanın büyüklüğü, ayrıca işlemek için maden yatağı rezervinin miktarına göre sınıflandırma tablosunda yer alan maden türlerine göre bonusun oranı ve hesaplama düzeni K.C. Hükümeti tarafından belirlenir.

Aşağıdakiler bonus vergisi ödemesinden muaftır:

- 1) Vergi Kanunun 351 inci maddesinin ikinci kısmında belirtilen vergiye tabi matrah için borsada işlem gören bir vergi mükellefi;
- 2) Tarımsal ihtiyaçlar için kullanıldığında yeraltı suyunun seçimi (yer altından çıkarılması) için bir tarım üreticisi.

Royalti (Rödöfans): Royaltier, yeraltı suyu, maden kaynakları, petrol ve gaz vb. üretim ve/veya çıkarma (geri kazanım) hakkı için yapılan düzenli ödemelerdir. Maden yatağını işleme ve/veya yeraltı suların çıkartılması için yeraltı toprağının kullanımına yönelik düzenli cari ödemelerdir. Royalti üretim üzerinden ödenir, maden rezervi büyüklüğüne göre oran/yüzde belirlenir, üretim miktarı ve ortalama satış fiyatı çarpımları ile hesaplanır, bazı durumlarda ortalama satış fiyatı yerine direk dünya piyasası metal fiyatı kullanılır.

Vergi Mükellefi:

K.C.'de aşağıdaki alanlarda faaliyet gösteren yerel kurum ve kuruluşlar, Kırgızistan'da daimi temsilciliği aracılığıyla faaliyet gösteren yabancı şirketler ve özel girişimciler:

1. Maden yatağını geliştirme,
2. Yeraltı su çıkarımı,
3. Hidrokarbon yataklarının araştırılması ve araştırılmasında yapılan deneyler sırasında petrol ve gaz çıkarılması;
4. Endüstriyel test ve/veya acil durumların önlenmesi veya ortadan kaldırılması amacıyla ilgili madenin tek seferlik çıkartılması

Vergi matrahı:

1. Madeni işleme sonucunda elde edilen maden ve ürünün satışından alınan KDV ve Satış Vergisi hariç hesaplanan kazanç
2. Su sağlama ihtisas kurumları hariç royalti vergisine tabi işletmeler için yeraltından çıkartılan suyun su sayacı göstergesine göre hacmi

Vergi oranı: İşletilen madenin türüne ve maden yatağının rezerv hacim birimine veya elde edilen kazanca göre som üzerinden K.C. Vergi Kanunu'nda belirlenmiştir.

- 1) altın, gümüş ve platin ile metal içeren cevherler ve altın, gümüş ve platin konsantreleri için - % 5;
- 2) altın, gümüş ve platin hariç, metal içeren cevherler ve metal konsantreleri için - % 3;
- 3) uzmanlaşmış su temini kuruluşları için - % 5;
- 4) alçı için - % 6;
- 5) kaplama malzemelerinin üretimi için doğal taşlar için - % 12;
- 6) linyit taş kömürü için, - % 1.
- 7) İçme suyu olarak şişelenecek maden suları (m^3) – 200 som
- 8) Balneoterapi için maden ve termal sular (m^3) – 0,05 som
- 9) Isıtma için termal su (m^3) – 0,12 som
- 10) İçme suyu (m^3) – 0,15 som
- 11) Teknik su (m^3) – 0,10 som
- 12) Tarımsal üretim için su (m^3) – 0,01 som

Aşağıdakiler, toprak altı kullanımı vergisinden muaftır:

- 1) Kendisine ait veya içinde bulunduğu bir arsa üzerinde girişimcilik faaliyetlerini kum, kil, kum, çakıl karışımını ve yeraltı suyunu çıkaran arsa sahibi veya arazi kullanıcısı;
- 2) Özel çevresel, bilimsel, tarihi ve kültürel öneme sahip özel olarak korunan doğal alanların oluşumu için toprak altı parselleri alan kuruluş;
- 3) Madencilik, işleme, kok-kimyasal ve metalurjik üretimden kaynaklanan atıkları işleyen kuruluş;
- 4) Devlet tarafından gerçekleştirilen toprak altı incelemesi, deprem tahmini, mühendislik ve jeolojik araştırmalar ve jeoekolojik çalışmalar dâhil olmak üzere araştırma çalışmaları ve ayrıca ücretsiz olarak yürütülen diğer çalışmalar üzerinde jeolojik, jeofizik ve diğer çalışmaları yapan kuruluş;
- 5) Yeraltı suyu seçimi için özel su temini kuruluşu.
- 6) Halka su sağlamak için yeraltı suyun numunesini alan kuruluş.

▪ **Altın üreticileri için gelir vergisi:** Altın içeren cevher, altın içeren konsantre, altın alaşımı ve rafine altının çıkarılması ve satışı ile ilgili faaliyetler, bir tür artan oranlı royalti olan özel bir "gelir vergisine" tabidir. Bu vergiyi ödeyen şirketler normal kar vergisi ödemezler.

▪ **Vergi Dışı Gelirler Kanunu (2019):** Vergi dışındaki zorunlu ödemelerin türlerini ve ödeme usullerini belirler. Toprak altı kullanıcıları tarafından ödenmesi gereken vergi dışı ödemeler arasında şunlar yer almaktadır:

-**Ruhsat tutma/muhafaza ücretleri:** Düzenli ödemeler olup, ruhsat sahibi olunan ilk yıl için yıllık olarak ve daha sonra üç ayda bir ödenir. Ruhsat muhafaza ücretinin miktarı, toprak altı kullanım hakkının türüne (arama, araştırma, geliştirme), maden kaynaklarının türüne ve ruhsat alanının büyüklüğüne bağlıdır. Ruhsat sahiplerini ruhsatları gereksiz yere ellerinde tutmaktan caydırmak için ücret zaman içinde artmaktadır. Eylül 2021'de Bakanlar Kurulu ruhsat tutma ücretlerini önemli ölçüde artırmıştır. En yüksek oranlar maden arama ve keşif şirketlerine uygulanmıştır.

▪ **Yerel öneme sahip altyapının geliştirilmesi ve bakımı ile bölgelerin sosyal ve ekonomik kalkınma programlarına uygun projelerin uygulanması için ödemeler:** Ödeme (dolaylı vergiler hariç olmak üzere maden kaynaklarının satışından elde edilen gelirin %2'si) maden kaynaklarını geliştiren toprak altı kullanıcıları tarafından yapılacaktır. Ödemeler köy ve bölge fonları ve bütçeleri arasında dağıtılır.

▪ **Arazi Kanunu (1999):** arazi mülkiyeti ve kullanımı ile ilgili hususları kapsamakta, devlet ve yerel makamların, arazi sahiplerinin ve arazi kullanıcılarının rol ve sorumluluklarını, Kırgız Cumhuriyeti'nde kullanılan arazi kategorilerini (tarımsal ve tarım dışı (yerleşim arazileri, özel korunan bölgeler, ulaşım, sanayi ve savunma)), toprak altı kullanım amaçları için arazi kullanım hakları elde etme gereklilikleri ve prosedürü de dahil olmak üzere açıklamaktadır.

Arazi Kanunu'na ek olarak, arama ve madencilik amaçlı yüzey/arazi kullanım haklarının elde edilmesine ilişkin ayrıntılı hükümler, 15 Aralık 2017 tarihli ve 810 sayılı Hükümet Kararı ile onaylanan "Toprak Altı Kullanım Amaçlı Arazi Kullanım Haklarının Verilmesine İlişkin Bazı Hususlar Hakkında" Yönetmelikte yer almaktadır.

▪ **Çevre Koruma Kanunu (1999):** (<https://cbd.minjust.gov.kg/218/edition/11538/ru>): Devletin ekosistemi korumasına yönelik mekanizmaları belirlemektedir. Kırgız Cumhuriyeti'nde bunlar kirleticiler için normları, ihlaller için ücretleri ve cezaları ve devlet doğa rezervlerinin özel korumasını belirlemektedir.

- **Çevre Uzmanlığı Kanunu (1999):** (<https://cbd.minjust.gov.kg/219/edition/638848/ru>) Çevre uzmanlığına ilişkin ilkeleri ve prosedürü belirlemekte ve madende faaliyetler başlamadan önce hükümet ve kamu tarafından incelenmesi gereken belgeleri listelemektedir.
- **K.C. Lisans-Ruhsatlandırma Sistemi Kanunu** (<https://cbd.minjust.gov.kg/205058/edition/13991/ru>)
- **K.C. Atık Havuzları ve Dağ Çöplükleri Kanunu** (<https://cbd.minjust.gov.kg/4-445/edition/359375/ru>)
- **K.C. Değerli Metaller ve Değerli Taşlar Kanunu** (<https://cbd.minjust.gov.kg/112413/edition/1274044/ru>)
- **Toprak Altı Kullanımına İlişkin Üretim Paylaşımı Anlaşmaları Hakkında K.C. Kanunu** (<https://cbd.minjust.gov.kg/1004/edition/1173261/ru>)
- **K.C. Su Kanunu** (<https://cbd.minjust.gov.kg/1605/edition/1201418/ru>)
- **Toprak Altı Kullanımı Sürecinde Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği (2017):** (<https://cbd.minjust.gov.kg/100259/edition/1197952/ru>) Madenlerin kapatılmasını, ilgili ücretleri ve doğaya yeniden kazandırılan arazilerin kabulünü, doğaya yeniden kazandırma sonrası izlemeyi düzenlemektedir. Yapılan bazı değerlendirmelere göre, çoğu ülkedeki uygulamanın aksine, çevre yönetimine ilişkin yönetmelik ve süreçler ile ıslah/rehabilitasyona ilişkin yönetmelik ve süreçler birbirinden ayrıdır.
- **Toprak Altı Kullanımına Yönelik Arazi Parsellerinin Sağlanması Konularında Yönetmelik:** (<https://cbd.minjust.gov.kg/7-1817/edition/853188/ru>)
- **Toprak Altı Kullanım Ruhsatlandırma Prosedürüne İlişkin Yönetmelik” Hakkında K.C. Hükümeti Kararnamesi** (<https://cbd.minjust.gov.kg/7-2544/edition/1085204/ru>)
- **K.C. Cumhurbaşkanı’nın K.C. Madencilik Endüstrisinin Reformu İle İlgili Konular Hakkında Emri** (<https://cbd.minjust.gov.kg/430340/edition/1038334/ru>)
- **Ayrıca, madencilik alanını düzenleyen birçok yönetmelik ve genelgeler de bulunmaktadır.**

D.2.2 Madencilik Alanındaki Bazı Önemli Mevzuat Çalışmaları

-K.C. "Toprak Hakkında" Kanununda 23 Haziran 2022 tarihinde yeni değişiklikler yapılarak K.C. Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmıştır. Söz konusu kanunda yapılan değişikliklerden en önemlilerinden biri; "Büyük ve orta ölçekli altın ve gümüş yataklarının kullanım hakkını vermek için bir açık artırma veya ihalenin galibi ilan edilen yabancı bir tüzel kişi veya birey, Kırgız Cumhuriyeti'nde **en az %30 zorunlu devlet hissesine sahip** bir tüzel kişilik kurmalı ve bunun için bir toprak altı kullanım lisansı vermelidir." şeklinde belirtilen hükümdür. Söz konusu düzenlemeye ilişkin yapılan bazı değerlendirmelerde, söz konusu düzenlemenin ile ilgili sektöre yatırım yapacak şirketler tarafından ciddi endişelere neden olduğu; özellikle, bir işletmeden devlete pay verilmesine ilişkin usul ve şartların mevzuatta açık belirtilmediği; pay alınması karşılığında devletin işletmelere sağlayacağı şartlar ve katkısının belirlenmediği; devletin katılımı için azami tavanın belirtilmediği hususları dile getirilmektedir.

- 26 Ekim 2022 tarihli 358 sayılı "Kırgız Cumhuriyeti'nden Altın Cevheri Ve Altın Konsantresinin İhracatına Geçici Yasak Getirilmesine İlişkin" Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Kararnamesi ile;

- 1 Mayıs 2023'ten itibaren geçerli olmak üzere, Kırgızistan'dan 2616 90 000 0 Avrasya Ekonomik Birliği gümrük tarife pozisyonu altında yer alan altın cevheri ve altın konsantresinin ihracatına altı aylık bir süre için getirilmiş; mezkur yasağın K.C. Bakanlar Kurulu tarafından 1 Kasım 2023 tarihinden başlayarak her altı ayda bir uzatılması kararlaştırılmıştır. Ancak, daha sonra 14 Mart 2023 tarih ve 55 sayılı K.C. Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile söz konusu yasak 31 Aralık 2023 tarihine; 28 Aralık 2023 tarih ve 365 sayılı K.C. Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile de 1 Temmuz 2024 tarihine kadar uzatılmıştır.
- Karabalta Madencilik Tesisi A.Ş'ye, ülkede çıkarılan ve üretilen altın cevheri ve altın konsantresini işleme konusunda münhasır hak verilmiştir.
- Söz konusu Kararnamenin resmi olarak yayımlandığı tarihten itibaren on beş gün sonra yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır.

-K.C. Bakanlar Kurulunun 12/08/2022 tarihli ve 449 sayılı "Yeraltı Kaynaklarının Kullanım Hakkına İlişkin Lisansların Muhafazası İçin Ücretlerin Hesaplanması, Ödenmesi ve Borçların Tahsiline Dair Oran ve Usullerin Onaylanması Hakkında Kararnamesi" yayımlanmıştır. Söz konusu Kararnamenin amacı: madenlerin kullanımı alanındaki ulusal çıkarların korunmasını ve lisans bulundurma ücretlerine ilişkin yasal düzenlemenin iyileştirilmesidir. Küçük ve orta ölçekli maden şirketlerinin lisans aldıktan uygulamamaları ve üretime başlamamaları; lisansların yeniden satış amacıyla tutulması nedenleriyle, şirketlerin belirlenen sürede projelere başlatılabilmesi amacıyla tedbir amaçlı olarak lisansların muhafazasına ilişkin ücret alınması kararı alınmıştır.

-Ayrıca, değerli metaller ve bazı diğer madenler-cevherler alanında devlet kontrolünün güçlendirilmesine ilişkin mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. Bu çerçevede 15 Temmuz 2022 tarih ve 384 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile cevherlerin, konsantrelerin ihracatı ve ithalatına ilişkin işlemlerde değişiklikler yapılarak, değerli metallerin içeriği üzerindeki devlet kontrolünü güçlendirmek amacıyla "K.C. Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Gözetim Bakanlığına bağlı Merkezi Laboratuvar"a değerli metallerden numune alma ve analizini yapma denetim fonksiyonları devredilmiştir.

-19 Temmuz 2022 tarihli ve 390 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile, 27 Haziran 2018 tarihli ve 303 sayılı "Kıymetli Madenler Ve Kıymetli Taşlarla İlgili İşlemler Alanında Bazı Hususlar Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı"nda kıymetli metallerin ve kıymetli taşların madencilik, üretim, kullanım, dolaşım ve nakliye sırasında hareketi ve güvenliği üzerinde kontrol sağlamak amaçlarına dönük olarak bazı değişiklikler yapılmıştır. Mezkur değişikliklerin öne çıkanlarından biri olarak, mücevher üreticilerinin faaliyetlerinde kullandıkları ve kendilerine ait olan değerli taşların depolandığı yerden varış noktasına kadar olan kısmı, K.C. Dijital Kalkınma Bakanlığına bağlı "Özel İletişim Servisi Devlet İşletmesi" tarafından münhasıran işlenir hükmü ihdas edilmiştir.

-Cumhurbaşkanı Sn. Sadır Caparov, "Kırgız Cumhuriyeti'nin Bazı Kanunlarında (Kırgız Cumhuriyeti'nin "Toprak Altı", "Biyosfer Bölgeleri" Kanunlarında) Değişiklik Yapılması Hakkında" Kırgız Cumhuriyeti Kanunu'nu imzaladı. Bu Kanun, K.C. Parlamentosu Jogorku Keneş tarafından 17 Nisan 2024 tarihinde kabul edilmiştir. Kabul edilen Kanun, K.C.'nin "Toprak Altı" ve "Biyosfer Bölgeleri" Kanunlarında değişiklik yapılmasını öngörmektedir:

- Açık artırmanın kazananı, toprak altı kullanım hakkı için en yüksek fiyatı teklif eden teklif sahibi olacaktır. Büyük ve orta ölçekli altın ve gümüş yataklarının geliştirilmesi için toprak altı kullanım hakkı ihalesinin kazananı, toprak altı kullanım hakkı ve devlete pay için en yüksek fiyatı teklif eden teklif sahibidir. Devredilen payın büyüklüğünü belirleme prosedürü Kırgız Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir;
- Jeolojik araştırma, jeolojik keşif, minerallerin geliştirilmesi ve biyosfer bölgelerindeki yeraltı kaynaklarının jeolojik incelenmesi Kırgız Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu kararıyla gerçekleştirilebilir.

- 27/6/2024 tarihinde, Cumhurbaşkanı Sn. Sadır Caparov, "Toprak Altı" kanunu da dahil olmak üzere bir dizi yasal düzenlemeyi değiştiren ve "Kırgız Cumhuriyeti'nde Uranyum ve Toryum Yataklarının Araştırılması, Keşfi ve Geliştirilmesi Amacıyla Toprak Altının Jeolojik İncelenmesi ile İlgili Faaliyetlerin Yasaklanması Hakkında" Kanunu geçersiz kılan bir yasa imzaladı. İmzalanan yasa 13 Haziran 2024 tarihinde Parlamento Jogorku Keneş tarafından kabul edildi. Çevre güvenliği ile ülke için stratejik öneme sahip kaynakların kullanımı arasında bir denge sağlanması amaçlanıyor. Belge, Kırgız Cumhuriyeti'nin uranyum ve toryum yataklarının aranması, araştırılması ve geliştirilmesi amacıyla toprak altının jeolojik incelenmesi ile ilgili faaliyetlerin uygulanmasına ilişkin yasağı iptal ediyor. Yerel kaynaklarda yer alan değerlendirmelere göre, "2019 yılında yetkililer Kızıl-Ompol yatağının geliştirilmesine başlamaya çalışmıştı. Ancak ülkede mitingler patlak verdi, insanlar Issık Göl'ün biyosfer bölgesinde radyoaktif bir uranyum yatağı geliştirmek istedikleri için son derece öfkeliydi. Halkı sakinleştirmek için yetkililer Aralık 2019'da Kırgızistan'daki uranyum yataklarının aranması, araştırılması ve çıkarılmasına yasak getirdi. Şimdi yetkililer yine Kızıl-Ompol yatağını geliştirmeyi planlıyor. Cumhurbaşkanı'na göre, yatağın uranyum içeriği yalnızca %0,001'dir. Diğer metallerin değerinin 6,5 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor ve bu sadece tek bir saha için geçerli. Dört yıl önce konulan yasak tam da bu projeyi hayata geçirmek için kaldırılıyor."

E. MADENCİLİK ALANINDAKİ PLANLAMA VE STRATEJİLER

“Kırgız Cumhuriyeti’nin (K.C.) 2018-2040 Ulusal Kalkınma Stratejisi”nde, madencilik ile ilgili aşağıdaki hususlar yer almaktadır:

3.1 Ekonomik kalkınma faktörleri

Yatırım ortamının iyileştirilmesi ve ihracatın artırılması

Madencilik endüstrileri ve enerji sektöründe faaliyet gösteren yatırımcılarla ayrı bir politika geliştirilecektir. Doğal kaynaklardan elde edilen tüm devlet gelirlerinin açıkça belirlenmesi, özel çevre fonlarının işleyişinin şeffaflığının sağlanması ve çevre standartlarına uyum konusunda düzenli olarak kapsamlı raporlar yayımlanması gerekmektedir.

3.2. Kalkınma için sürdürülebilir bir ortam oluşturulması

Çevre, iklim değişikliğine uyum ve afet riskinin azaltılması

Çevre güvenliğini sağlamak amacıyla, radyoaktif kirlenme ve komşu bölgelerdeki arazi bozulmasından kaynaklanan risklerin azaltılması, eski uranyum madenciliği üretimine ait atık depolama alanlarının rehabilite edilmesi ve uluslararası yardımın çekilmesi için aktif olarak çalışılması da dahil olmak üzere bir dizi önlemin alınması gerekmektedir.

Ülke bölgelerinin gelişimi

Acil durumlarla ilişkili risklerin azaltılması, en iyi teknolojilerin kullanılması ve madencilik işletmelerinin faaliyetleri üzerindeki kontrolün güçlendirilmesi yoluyla toprak ve su kaynaklarının kirliliğinin azaltılması gerekmektedir.

"3.3 Kalkınma için öncelikli sektörler

Ülkenin sanayi potansiyeli

Toprak altı kullanımı, doğal peyzajların ve bozulmuş arazilerin rehabilitasyonu da dahil olmak üzere, tüm çevre koruma gereksinimlerine uygun olarak ve kamu kontrolü altında gerçekleştirilmelidir. Toprak altı kullanımı alanında bilimsel araştırmaların ve uzmanların eğitiminin desteklenmesi önemlidir.

Madenciliğin verimliliğinde bir artış sağlanması, modern madencilik teknolojilerinin çevreye en az etkiyle tanıtılması gerekiyor. Maden kaynaklarının geliştirilmesi, kalkınmaya yönelik mali kaynakların oluşmasını sağlamalıdır. Toprak altından elde edilen gelirler sadece mevcut sorunların çözümüne ve çevresel kalkınmaya değil aynı zamanda stratejik hedeflere de yönlendirilmelidir. Geleceği geliştirmeye, teknoloji geliştirmeye, yeniliklere, iş dünyasında, ekonomide, kültürde vb. yeniliklere yönelik yenilenebilir sermaye fonları oluşturulmalıdır.

"K.C.'nin 2026 Yılına Kadar Ulusal Kalkınma Programı"nda, madencilik ile ilgili aşağıdaki hususlar yer almaktadır.

"1.2. Programın temel ilkeleri

Yedinci olarak, ülkenin kaynakları sınırlıdır, dolayısıyla bunları sulandırmamak, ülkenin rekabetçi olduğu öncelikli alanlara (tarım, hidroelektrik, turizm, madencilik, hafif sanayi ve bankacılık sektörü) odaklamak gerekir. Stratejik kaynakların verimli ve akılcı kullanımına yönelik programların uygulanması önemlidir.

6.4. Madencilik

Madenciliğin geliştirilmesi, çevre mevzuatına uygun olarak yatakların verimli bir şekilde geliştirilmesine odaklanmalıdır. Ruhsatlandırma faaliyetleri, izleme faaliyetleri ve bozulan alanların çevresel rehabilitasyonuna yönelik mekanizmanın iyileştirilmesinin sağlanması gerekmektedir.

Şirket'in faaliyetleri, toprak altı kullanıcılarının bütçe, yerel topluluklar ve çevre koruma alanındaki paydaşlarla ilişkilerini optimize etmeyi amaçlamaktadır.

Çevre koruma alanında uluslararası standartlarla azami uyumun sağlanması için mevcut mevzuatın gözden geçirilmesi ve ıslah çalışmalarının tam olarak gerçekleştirilmesi için fonların yeterliliğinin belirlenmesi açısından ıslah çalışmalarının toplam maliyetinin oluşturulması mekanizmasının gözden geçirilmesi gerekmektedir. Madencilik sektöründeki projeler, asgari çevresel etkiye sahip modern madencilik teknolojilerinin kullanılmasını sağlamalıdır.

Ulusal öneme sahip lisanssız yataklar, bir devlet (ulusal) madencilik şirketinin küresel en iyi uygulamaları dikkate alınarak ve gerekirse yatırımcıların katılımıyla geliştirilecektir. Ulusal öneme sahip toprak altı parselleri kaydında yer almayan ruhsatsız maden yatakları, devlet payı karşılığında yatırımcılar tarafından geliştirilebilir (kum, çakıl malzemeleri ve balçık gibi madenler hariç).

Madencilik projelerine devletin katılımı, halka ve yatırımcılara başarılı kalkınma garantisi verir ve politik riskleri azaltır. Öte yandan böyle bir katılım payı projenin aşırı devlet müdahalesinden bağımsızlığını koruyacaktır. Aynı zamanda, mali kaynakların bölgesel kalkınma fonları da dahil olmak üzere her düzeydeki bütçelere dağıtımında şeffaflığın sağlanması gerekmektedir.

Atıl durumdaki işletmelerin faaliyetlerine yeniden başlaması konusunda yardım sağlanacaktır.

Projeler:

- 1) Kırgız Cumhuriyeti Toprak Kanununun geliştirilmesi;*
- 2) mevcut alanların (Terek, Terskkan, Perevalnoye, vb.) etkin bir şekilde geliştirilmesi ve yeni alanların (Andash, Taldy-Bulak, Togolok, Chaarat, vb.) işletmeye alınması;*
- 3) maden yataklarının geliştirilmesine yönelik büyük projelerin uygulanması;*
- 4) madencilik endüstrisinden gelen mali kaynakların akılcı ve şeffaf kullanımını sağlamak için dijital bir çözümün uygulanması."*

7.4 Kapsayıcı büyüme

Amacı çocukların ve gençlerin erken gelişimlerine maddi destek sağlamak olan Gelecek Nesiller İçin Fon oluşturulması konusu ele alınacak. Fonun finansman kaynağı, Kırgız Cumhuriyeti topraklarında çıkarılan yenilenemeyen kaynakların çıkarılması ve işletilmesinden elde edilen fonların bir kısmı olacaktır.

9.2. Çevresel sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği

7) "Uranyum Madenciliği Faaliyetlerinden Etkilenen Devletlerin Topraklarının Islahı" Devletlerarası Hedef Programının uygulanması."

Yerel kaynaklarda yer alan bilgilere göre, 25 Nisan 2024 tarihinde düzenlenen Kırgız-İngiliz İş Konseyi'nin İkinci Toplantısı'nda Boston Consulting Group şirketi tarafından Kırgızistan'ın Kritik Mineraller Alanında Kalkınma Stratejisi hazırlanacağı bilgisi açıklanmıştır. Yine aynı toplantıda, İngiltere Bişkek Büyükelçisi Nicholas Bowler, İngiliz Jeoloji Derneği'nin Kırgızistan'daki maden kaynaklarına ilişkin verilerin dijitalleştirilmesini finanse etmeyi planladığını bildirmiştir. Toplantıda K.C. Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetim Bakan Yardımcısı ve Kırgız Jeoloji Hizmeti Müdürü, yeşil ekonomiye geçişle birlikte yeni bir dönemin ortaya çıktığını; kritik minerallerin, ülke ekonomisinin stratejik açıdan önemli sektörlerinde hayati önem taşıyan malzemeler olduğunu, akıllı telefonlardan elektrikli araçlar ve yenilenebilir enerjiye kadar modern teknolojilerin temelini oluşturduklarını, ünlü jeologların araştırmalarına göre Kırgızistan topraklarında 5 binden fazla yatak bulunduğunu, Bakanlık olarak, kritik minerallerin değerlerinin yanı sıra onlara olan talebin de artması nedeniyle Kritik Mineraller listesini derlemeyi planladıklarını bildirmiştir.

19 Ağustos 2024 tarihinde K.C. Cumhurbaşkanlık İdaresinde yapılan toplantıda, K.C. Bakanlar Kurulu Başkanı Sn. Akılbek Caparov, Kırgızistan'ın Kritik Nadir Toprak Metalleri Alanının Geliştirilmesine Yönelik Stratejisi'nin hazırlanmasına Boston Consulting Group Danışmanlık (BCG) şirketi tarafından destek verileceğini bildirmiştir. Stratejinin tam olarak oluşturulmasının başlangıç noktası 22 Ocak 2024 tarihli "Kırgız Cumhuriyeti Ekonomisinin Dinamik Gelişimi İçin Polimetallerin Ve Nadir Toprak Elementlerinin Çıkarılmasına Yönelik Ulusal Projenin Uygulanması Hakkında" K.C. Cumhurbaşkanı Emri olmuştur. (<https://cbd.minjust.gov.kg/5-10529/edition/2108/ru>) BCG uzmanlarına göre, ülkenin ulusal strateji, çeşitli rapor ve kritik mineraller listesinin kapsamlı bir analizinin ardından, Kırgızistan'ın kendisini küresel pazarda güvenilir bir kritik mineral tedarikçisi olarak konumlandırmak, ekonomisini ve uluslararası ortaklıklarını güçlendirmek için stratejik bir fırsata sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Yine basın bildirimlerinde, söz konusu Stratejinin, ülkenin ekonomik kalkınmasının teşvik edilmesi, küresel tedarik zincirleriyle bağlantıların çeşitlendirilmesi ve yeşil ekonomiye geçiş yolunda ilerlemenin sağlanmasına yardımcı olacağı belirtilmektedir. Mezkûr mineraller yüksek teknolojlili cihazların üretimi ve yenilenebilir enerji teknolojilerinin geliştirilmesi açısından kritik öneme sahip olduğundan, ülke küresel tedarik zincirinde önemli bir oyuncu haline gelebilir. Bu zorluğun üstesinden gelmek ve ülkeye katma değeri en üst düzeye çıkarmak, yeni işler doğurmak ve ticaret ortaklarını çeşitlendirmek için madencilik sektörü için ulusal kalkınma stratejisiyle tutarlı uzun vadeli bir strateji ve yol haritası geliştirmek önemlidir.

K.C. Bakanlar Kurulu'nun kritik madenleri geliştirme konusundaki kararlılığını desteklemek amacıyla İngiltere Dışişleri Bakanlığı, İngiliz Milletler Topluluğu ve Kalkınma Ofisi'nin (Foreign, Commonwealth & Development Office (FCDO)) aşağıdaki konuları kapsayan projeleri başlatmayı planladıkları bildirilmektedir:

- Kritik mineraller stratejisini geliştirmek;
- Strateji ve yol haritasının Ulusal Kalkınma Stratejisi'ne uygunluğunun sağlanması;
- Kritik minerallere yönelik strateji ve yol haritasını uygulamak için K.C.'nin işlevsel kapasitesinin oluşturulması;
- İngiltere ile Kırgızistan arasında kritik mineraller alanında etkileşim için bir modelin geliştirilmesi.

22 Ocak 2024 tarihli “Kırgız Cumhuriyeti Ekonomisinin Dinamik Gelişimi İçin Polimetallerin Ve Nadir Toprak Elementlerinin Çıkarılmasına Yönelik Ulusal Projenin Uygulanması Hakkında” K.C. Cumhurbaşkanı Emri’nde aşağıdaki hususlar belirtilmiştir:

Teknolojinin hızla gelişmesi ve yüksek teknolojik cihazların üretimi için gerekli olan çeşitli metal ve nadir toprak elementlerine olan talebin artması ışığında, bu kaynakların ülkeye kendi kaynağından sağlanması konusu kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, polimetallerin ve nadir toprak elementlerinin çıkarılmasına yönelik Ulusal Projenin uygulanması öncelik kazanmaktadır. Ekonomik analizin sonuçlarına göre, küresel polimetaller ve nadir toprak elementleri pazarında şu anda bu stratejik açıdan önemli kaynaklara yönelik talepte istikrarlı bir artış yaşanıyor. Neodimyum gibi nadir toprak elementleri yüksek teknolojik cihazların, katalizörlerin üretiminde kullanılır ve aynı zamanda askeri ve uzay endüstrileri için de kritik öneme sahiptir.

Çoğunlukla sınırlı sayıda ülkede bulunan temel metal ve nadir toprak elementleri tedarikçileri, artan talebi karşılamada zorluklarla karşı karşıya kalıyor ve bu da arzın devamı için risk oluşturuyor. Polimetal ve nadir toprak elementleri madenciliğinin geliştirilmesi, ulusal gayri safi yurtiçi hasılanın büyümesine, yeni teknolojilerin getirilmesine ve madencilik endüstrisinde ve ekonominin ilgili sektörlerinde önemli sayıda istihdam yaratılmasına katkıda bulunacaktır. Proje uygulanırken, üretim, ulaşım, enerji alanlarındaki altyapının geliştirilmesi de dahil olmak üzere ekonomiye de çok olumlu etki yapacak olan Projeye devlet desteği sonucunda yerli ve yabancı yatırımların çekilmesi bekleniyor. Projenin uygulanması, polimetallerin ve nadir toprak elementlerinin madenciliği sorunlarına sistematik ve kapsamlı bir çözüm getirmeyi ve böylece ülkeye yenilikçi endüstrilerin geliştirilmesi ve ulusal güvenliğin güçlendirilmesi için gerekli kaynakların sağlanmasını içermektedir.

Projenin uygulanmasına yönelik aşağıdaki kararlar alınmıştır:

1. Kırgız Cumhuriyeti'nin toprak altı kullanımı alanında ulusal ekonomik proje olarak Projenin başlatılması.

2. Kırgız Cumhuriyeti Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetleme Bakanlığı'na bağı "Kırgız Jeoloji" Devlet İşletmesi temelinde küme bazında uzmanlaşmış bir araştırma ve üretim organizasyonu oluşturmak ve polimetaller ve nadir toprak elementleri maden ocaklarının transferi ile ulusal bir proje uygulamak.

- modern jeolojik ve jeofizik yöntemleri kullanarak polimetallerin ve nadir toprak elementlerinin potansiyel yatakları hakkında kapsamlı bir çalışma yürütmek;
- üretim verimliliğini artırmak ve çevresel etkiyi azaltmak amacıyla madencilik ve metallerin işlenmesi sürecine modern teknolojilerin dahil edilmesi için teknoloji şirketleriyle işbirliğinin sağlanması;
- ulusal projeye nitelikli personel sağlamak amacıyla madencilik ve metal işleme alanındaki uzmanlar için eğitim programları oluşturmak;
- ulusal projeyi desteklemek ve finanse etmek için devlet bütçesinden fon tahsis etmek;
- özel şirketlerden, ulusal ve uluslararası yatırım fonlarından aktif olarak yatırım çekmek.

F. MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE SORUNLAR VE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN BAZI HUSUSLAR

Müşavirliğimizce, madencilik sektörüne ilişkin olarak, yerel halkın yerel işçi çalıştırılmasına yönelik baskılarından dolayı güvenlik sorunları; yabancı personel için kota uygulaması ve ülkedeki kalifiye eleman yetersizliği dolayısıyla işgücü sorunları; maden ruhsatı, lisansı, inşaat izinleri ve çeşitli diğer izinleri temin etmek için gerekli sürecin uzun, bürokratik ve karmaşık olması gibi hususlara ilişkin firma sorun bildirimleri rapor edilmiştir. Mezkur hususların her durumda söz konusu olmayabileceği ve her bir faaliyet/proje özelinde ayrı olarak değerlendirilmesi gerekebileceği düşünülmektedir.

Göz önünde bulundurulması gereken hususlardan biri olarak, maden şirketlerinin K.C. çevre mevzuatının gerekliliklerine uymaları gerekmektedir. Toprak altı kullanım mevzuatına (K.C. Toprak Altı Hakkında Kanunu) göre, yeraltı suyu çekimi ve kullanımına yönelik tasarımlar hariç olmak üzere, ilgili işlere yönelik teknik tasarımlar, endüstriyel, çevresel güvenlik ve toprak altı koruma gerekliliklerine uygunluk açısından uzman incelemesine tabi tutulması gerekmektedir. Yeraltı suyu çıkarma ve kullanma projeleri, çevresel güvenlik gerekliliklerine uygunluk açısından uzman incelemesine tabidir. Dolayısıyla, madencilik alanında çevreye duyarlılık önemli bir husus olup, bazı durumlarda yerel halk tarafından da tepkilere neden olabilmektedir. Özel olarak korunan doğal alanlarda (rezervler, doğal parklar, kutsal alanlar, doğal anıtlar, botanik bahçeleri, dendrolojik ve zoolojik parklar, biyosfer bölgeleri ve / veya rezervleri) maden yataklarının aranması, araştırılması ve geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması yasaktır. Sınır bölgelerinde de çalışma yapılmasına ilişkin kısıtlamalar vardır. Maden şirketleri, araziye yeniden işleme ve maden mülkünü tasfiye etme, maden mülkünü başkalarına devredilene kadar insanlar ve çevre için güvenli, kazasız ve güvenli bir durumda muhafaza etme ve sürdürme konularında yükümlüdür. Bu çerçevede, ileride herhangi bir problem ve risk ile karşılaşmamak için maden ocağının işletilmesinden satışına kadarki süreçte ilgili ülke mevzuatlarının ayrıntılı incelenmesi ve mevzuatlara uygun olarak faaliyette bulunulması önem arz etmektedir. Bu bağlamda, K.C. Toprakaltı Kanunu'na <https://cbd.minjust.gov.kg/111782/edition/12594/ru> web adresinden erişilebilmektedir. İlgili diğer mevzuat metinlerine <https://mnr.gov.kg/ru/npas> ve <https://mnr.gov.kg/ru> web adresleri ile bu Raporun Yasal Altyapı bölümünden ulaşılabilir.

Yerel ve uluslararası kaynaklarda ülkenin madencilik sektörüne yönelik bazı uzman değerlendirmeleri ve analizleri yer almaktadır. Madencilik, tarihsel olarak Kırgız Cumhuriyeti'ne en fazla doğrudan yabancı yatırımı (FDI) çeken alanlar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte madencilğin de arasında bulunduğu bazı önemli sektörlerin devlet ve halk tarafından milli mesele olarak değerlendirilmesi nedeniyle hassasiyet arz edebilmesi yatırımcılar açısından zorluklar doğurabilmektedir. Üçüncü ülkeler kaynaklarında; madencilik sektöründe, hükümetin maden ruhsatlarına el koyduğu, iptal ettiği veya askıya aldığı iddialarıyla ilgili yatırım anlaşmazlıklarının uzun bir geçmişinin bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca, çoğu büyük uluslararası yatırımcının, özellikle madencilik ve inşaat sektörlerinde yerel istihdamı desteklemek için kamuoyu baskısıyla karşı karşıya kaldığı; yeni yatırımcıların, yatırım anlaşmalarında yerel istihdam, üst düzey pozisyonlar ve yönetim kurulu üyeleri için kotalar bulabileceği bildirilmektedir. politikalarını veya uygulamalarını dikkate almamaktadır. Tarihsel olarak, madencilik sektörünün iş yapma sorumluluğu (responsibility of business conduct - RBC) ihlalleri nedeniyle incelemeye tabi tutulduğu; yakın geçmişte Kırgız sakinlerinin, çevre üzerindeki zararlı etkilerini iddia ederek Çin ve diğer yabancı sermayeli ve işletilen altın madenciliği firmalarına karşı protestolar düzenlediği belirtilmektedir.

Benzer şekilde bazı yerel uzmanların değerlendirmelerinde göre, devletin maden geliştiricilerine karşı görece katı bir tutumu bulunabilmekte; buna ek olarak, yerel halk, sahiplenme duygusu ve köylerinin yakınındaki çevreye yönelik korkuları nedeniyle maden çıkarılmasına tepki gösterebilmektedir. Değerlendirmelere göre madencilik sektöründe her zaman birçok sorun bulunmakta; bunlardan bazıları yüzünden onlarca şirket maden yatağındaki çalışmalarının bir sonraki aşamasına geçememektedir. Madenciler ve toprak altı kullanıcıları, çevresel değerlendirmeler, onaylar, izinlerin alınması ve devletin yürütmesi gereken ve kanunla öngörülen diğer benzer prosedürler için yapılan başvuruların incelenmesindeki zorlukları bildirmekte ve itirazda bulunmaktadırlar. İncelemelerdeki gecikmeler birçok şirketin harekete geçmesindeki tıkanmanın nedenlerinden biridir. Çevresel değerlendirme için yapılan bir başvuru en fazla üç ay içinde değerlendirilmelidir, ancak aslında, toprak altı kullanıcılarının belirttiği gibi, dokuz ay veya daha uzun sürmektedir. Girişimcinin bu aylar boyunca masrafları üstlenmektedir. Yerel kaynaklarda yer alan bazı değerlendirmelere göre, ilgili Bakanlık birbirine zıt olan madencilik endüstrisini geliştirme ve aynı zamanda çevre denetimi işlevlerini birleştirmekte; bu ise yatırımcılar açısından etkin olmayan sonuçlar doğurabilmektedir.

Geçmiş yıllarda yapılan bazı uzman analizlerine göre, sektörde vergi yükünün görece yüksek olduğu; ayrıca çalışanlar için sosyal paket, yardım ve diğerlerinin söz konusu olduğu; Ulusal İstatistik Komitesi'ne göre, bu sektördeki işletmelerin karlılığının yaklaşık %14' seviyesinde bulunduğu bildirilmektedir.

Diğer bazı yerel kaynakların değerlendirmelerine göre sektördeki temel sorun alanları olarak maden işletmecilerinin vergi, vergi dışı ödemeler, sosyal katkılar vb. çok sayıda ve çeşitli ödemeler ile karşı karşıya kalmaları; yatırım ortamının belirsizliği; güvenlik güçlerinin baskıları; işletmelerde hisselerin en az yüzde 30'unun zorunlu olarak devlete devredilmesine ilişkin cari mevzuat düzenlemesi (özellikle, bir işletmeden devlete pay verilmesine ilişkin usul ve şartların mevzuatta açık belirtilmediği; pay alınması karşılığında devletin işletmelere sağlayacağı şartlar ve katkısının belirlenmediği; devletin katılımı için azami tavanın belirtilmediği) ; muhtelif mevzuatlarda yer alan belirsiz ve çelişkili hükümler ve uygulamalar.

"K.C. 2023-2035 Yılları Arası Jeoloji ve Madencilik Sektörünün Kalkınma Konsepti"nde jeoloji ve madencilik sektöründe mevcut duruma ilişkin yapılan değerlendirmelere göre; Kırgızistan'ın jeoloji ve madencilik sektöründeki ulusal güvenlik durumu, rezervlerin gecikmeli büyümesi, maden yataklarının tükenmesi ve yenilenemeyen maden zenginliğinin akılcı olmayan kullanımından olumsuz etkilenmeye başlıyor. Yakın gelecekte Kırgız Cumhuriyeti bu alandaki fırsatlarını tüketme riskiyle karşı karşıyadır; bu da sanayinin, ekonominin sürdürülebilir gelişimini kaybetmesine, işsizliğin artmasına ve nüfus göçüne yol açabilir. Çok sayıda çalışma, madencilik sektörünün gelişimindeki yavaşlama ile yabancı ve yerli yatırımlardaki düşüşün aşağıdaki ana nedenlerden kaynaklandığını göstermektedir:

- Ülkedeki siyasi durumun istikrarsızlığı madencilik sektörünün uluslararası itibarını olumsuz etkilemektedir. Bu da sermayenin askıya alınmasına ve çıkışına yol açmaktadır;
- Madencilik sektörüne yönelik yasal çerçevenin görece kusurlu ve değişken olması;
- Endüstriyi yöneten devlet organları arasındaki kusurlu etkileşim sistemi, anlaşmazlıklarda devletin pasif konumu, toprak altı kullanıcılarının yerel yönetimler ve nüfusla çatışma durumları;
- Yerel makamların ve yerel özyönetim organlarının, maden tahsisli arazilere erişimde yapay ve bürokratik engeller çıkarmak da dahil olmak üzere, toprak altı kullanıcılarının faaliyetlerine aşırı müdahalesi;
- Yerel yönetim ve halk arasındaki etkisiz etkileşim, madencilik sektörünün gelişimini engellemektedir;
- Yerel halkın toprak altı kullanıcılarına karşı protesto eylemleri;
- Devlet ve yerel otoritelerdeki yolsuzluk, kontrol prosedürlerinin ve ekspertizin çokluğu, herhangi bir projenin ilerlemesini engellemektedir.

Yukarıda belirtilen sorunlar, özel mülkiyetin korunmasına yönelik hakların sağlanmasına yönelik devlet garantilerinin tam olarak uygulanmadığını düşünen yatırımcıların güvenini azaltmaktadır. Ülkedeki toprak altı kullanımı alanındaki durum, jeolojik arama çalışmalarının yetersiz devlet finansmanı nedeniyle daha da kötüleşmekte ve bu da madencilik endüstrisine gelecek için maden rezervleri sağlama görevlerini yerine getirmeyi zorlaştırmaktadır.

Bahse konu Konsept'te sektöre yönelik mevzuat düzenlemeleri bağlamında belirtilen bazı sorunlu alanlara ilişkin değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır:

Toprakaltı Kanunun etkinliğine ilişkin değerlendirmeler, yukarıda bu Raporun K.C. Toprak altı Kanunu'na ilişkin başlığı altında belirtilmiştir.

Yeraltı kaynaklarının kullanım hakkının verilmesine ilişkin sistemin iyileştirilmesi gerekmektedir. Muhtemelen toprak altı nesneleri hakkında yetersiz bilgi veya mevcut jeolojik bilgilerin yeterince cazip olmaması nedeniyle, ilan edilen tüm ihaleler ve açık artırmalar geçerli kabul edilmemektedir. Mevcut verilerin etkin ve şeffaf bir şekilde yönetilmesinin sağlanması önemlidir.

Bir diğer önemli sorun da, yerel toplulukların maden şirketlerinin faaliyetlerine karşı protesto duygularıdır ve bu durum jeolojik ve madencilik faaliyetlerinin durdurulmasına yol açmıştır. Çatışmanın temel nedeni, yerel toplulukların madencilik faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin endişeleridir. Ülke mevzuatının çevrenin korunmasını sağlamak için devlet yükümlülükleri öngörmesine rağmen, uygulamada çevrenin korunması, eksik mevzuat, şirketlerin kendileri tarafından yıllık izleme gerekliliği de dahil olmak üzere çevresel izleme ve kontrol yapmak için devlet organlarının sınırlı kapasitesi (insan kaynakları ve modern laboratuvar ekipmanı eksikliği) nedeniyle tam olarak sağlanamamaktadır. Aslında, bazı durumlarda çevre koruma sistemi, maden çıkaran şirketlerin çevre kirliliği için yaptıkları ödemelerle sınırlıdır (emisyon ve deşarj standartlarının aşılması nedeniyle kesilen cezalar dahil). Protesto potansiyelinin varlığı, devlet kurumları ile yerel topluluklar arasında istişarelere yönelik sistematik bir yaklaşımın bulunmaması ve devlet kurumlarının çevreyi koruma kapasitesinin sınırlı olması, yerel toplulukların anlamlı katılımının artırılmasının ve toprak altı kullanım kararlarının kamusal kontrolü için gerekli koşulların oluşturulmasının önemine işaret etmektedir.

Konsept'te, ayrıca, madencilik şirketlerinin yerel topluluklarla sosyal yardım çalışmaları ve toplantılar yapma yükümlülüğünün yasalaştırılması tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

<https://mnr.gov.kg/ky>

<https://geoportal-kg.org/ru/>

<https://geoportal-kg.org/ru/%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B7%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B5%D0%BC%D1%8B%D0%B5/>

<https://www.geology.kg/>

K.C. 2023-2035 Yılları Arası Jeoloji ve Madencilik Sektörünün Kalkınma Konsepti, <https://www.geology.kg/news/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%8F-%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%87%D0%B5/>

Östensson, Olle; Alieva, Aicholpon; Sydykova, Altynai; Treichel, Helga. *Mining Sector Diagnostic: Kyrgyz Republic (English)*. Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/099081623044079341>

https://www.ibc.kg/ru/analysis/articles/6201_bolshaya_marzha_i_vysokie_riski_intervyu_s_ekspertom_o_gornorudnom_sektore_kr

<https://www.ibc.kg/>

2024 Investment Climate Statements: Kyrgyz Republic, U.S. Department of State

<https://www.trade.gov/country-commercial-guides/kyrgyz-republic-market-overview?section-nav=9807>

<https://24.kg/>

<https://economist.kg/>

<https://rus.gateway.kg/geografiya-kyrgyzstana/poleznye-iskopaemye-kyrgyzstana/>

<https://slovo.kg/jekonomika/narod-dolzhen-znat-skolko-zolota-v-strane/>

K.C. Doğal Kaynaklar, Çevre ve Teknik Denetim Bakanlığı

K.C. Ulusal İstatistik Komitesi

K.C. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı

K.C. Ticaret ve Sanayi Odası

<https://cbd.minjust.gov.kg/ru>